

תיקון העולם של 'השומר הצעיר'*

יעל ויילר

אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים בארץ רצו בשינוי המציאות בכל ממדי הקיום. בתפיסת עולמם רבת-הפנים של אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים בארץ בשנים תרע"ט-תרפ"ג 1919-1923, בלט היסוד המשיחי, הגאולתי, מתקן העולם. בפנותם לציבור 'החלוצים' ולעם היהודי כולו, בקובץ קהליתנו, אשר יצא לאור בתרפ"ב 1922, הציגו אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים את נוסחתם ליצירת חברה חדשה ואדם עברי חדש בארץ-ישראל. אך רעיונותיהם והצעותיהם של אנשי 'השומר הצעיר' אינם יכולים להיחשב לאוטופיה, או למכלול רעיונות אוטופי.¹ המילה והמושג האוניברסלי 'אוטופיה' [יוונית: ou-topos], שמשמעותה היא 'לא-מקום', אינה הולמת מחשבה ועשייה הרוויות ערכי תרבות יהודית, כזו של אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים, שכללה ערכי משיחיות וגאולה, דהיינו, את השאיפה המתמדת למימוש העיקרון המופשט. במילים אחרות, הרעיון הציוני בכלל ו'השומר' בפרט, שעניינם העיקרי הליכה והצטמצמות אל המקום [יוונית: topos] אינם עולים בקנה אחד עם המשמעות האל-מקומית והבלתי ניתנת למימוש, שמכיל המושג 'אוטופיה' כצורה הגותית וספרותית.²

* מאמר זה הוא חלק מעבודת דוקטור: 'שתי קבוצות מהגרים ביישוב היהודי בארץ-ישראל בעשור השני והשלישי של המאה העשרים', שנכתבה בהדרכתו של פרופ' ישראל ברטל, החוג להיסטוריה של עם ישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים. ברצוני להודות לפרופ' ברטל על הדרכתו המסורה ועזרתו הנדיבה; בזכותן רואה אור חיבור זה.

1 עיינו: הרברט מרכוזה, קץ האוטופיה, תל-אביב תש"ל, עמ' 21-23.
 2 ראו: יעקב שביט, 'אוטופיות חברתיות בציונות', בתוך: יחיעם פדן (עורך), החלום והגשמתו: הגות ומעש בציונות, תל-אביב תשל"ט, עמ' 43-54; יוסף גורני, 'הרהורים על היסודות האוטופיים במחשבה הציונית', הציונות, כרך ט (תשמ"ד), עמ' 45-54. הנ"ל, 'ריאליזם ואוטופיה בהגשמת הציונות', שורשים, קובץ ה (תשמ"ו), עמ' 27-31; אביגיל פז-ישעיהו, 'דגניה - הדרך אל השיתוף

יתר על כן, חלק מהרעיונות והשאיפות של אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים נוסחו ונעוצבו תוך כדי חיי המעשה הקשים בארץ, ולא כמשאת נפש רחוקה. תפיסת הקומונה העברית החדשה – הקיבוץ – כ'טופיה', ולא כ'אוטופיה', הועלתה כבר על ידי מרטין בובר, שהיה אחד ממוריהם החשובים של ראשוני 'השומר הצעיר'; לאחר עלייתו לארץ היה צופה וחוקר של הקומונה העברית החדשה.³ אי לכך, נכון יהיה לקרוא למכלול ההצעות לחברה חדשה וטובה יותר של אנשי 'השומר הצעיר' בשם 'תיקון עולם'; ואכן, מושג עברי זה הולם את מערכת הרעיונות שרווחו בין ראשוני 'השומר הצעיר'.

א. מושגים ושאיפות: תרבות, רוח וחומר

נקודת המוצא של אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים, והדרך בה תפסו את מקומם ותפקידם בתנועה הציונית בבואם לארץ, הייתה במובהק נפשית-רוחנית ותרבותית. והיא היא, שהביאה אותם לידי ויכוח, עימות ומחלוקת עם חלקים אחרים של הציבור 'החלוצי' והפועלי, שהיו מבחינות רבות ואחרות בני בריתם להתיישבות וליצירה; בראש ובראשונה עם אנשי מפלגת 'הפועל הצעיר' ומנהיגה הרוחני, אהרון דוד גורדון. ראשוני 'השומר הצעיר' בארץ הכירו את גורדון והגותו עוד מביקוריו בווינה ובאירופה; ממכתביו-מאמריו, שהתפרסמו בכתב העת *Der Jude* [היהודי] של מרטין בובר,⁴ הכירוהו כהוגה דעות הגורס ש'כל חזיון חברותי היה בטוי של איזו שאיפה רוחנית'.⁵ גם בארץ היה גורדון, שכונה 'הזקן', מנהיג אהוב ונערץ ודמות אבהית עבור אנשי 'השומר הצעיר', כמו גם בסביבתם החברתית-הפועלית.⁶ גורדון, כחבריו ממפלגת

הכולל, הציונות, כרך יז (תשנ"ג), עמ' 71-73; רחל אלבוים-דרור, המחזר של האתמול, כרך ראשון: האוטופיה הציונית, ירושלים תשנ"ג (להלן: אלבוים-דרור, תשנ"ג), עמ' 54-11; אביעזר רביצקי, 'ארץ חמדה וחרדה: היחס הדו-ערכי לארץ-ישראל במקורות ישראל', בתוך: הנ"ל (עורך), ארץ ישראל בהגות היהודית בעת החדשה, ירושלים תשנ"ח, עמ' 14-18. ראו גם: הנרי ניר, 'מחשבה בתר-אוטופית בקיבוץ', הקיבוץ: במה בין-תחומית לחקר התנועה הקיבוצית, 8 (תשמ"ב), עמ' 213-215; ישראל קולת, 'ציונות ומשיחיות', בתוך: צבי ברס (עורך), משיחיות ואסכטולוגיה: קובץ מאמרים, ירושלים תשמ"ד, עמ' 431-430; אהוד לוז, 'אוטופיה ותשובה', אלפיים, 3 (תשנ"א), עמ' 109-89; שמואל אלמוג, לאומיות, ציונות, אנטשישמיות: מסות ומחקרים, ירושלים תשנ"ב (להלן: אלמוג, לאומיות), עמ' 108-100.

3 עיינו: מרטין בובר, נתיבות באוטופיה, תל-אביב תשמ"ד (להלן: בובר, נתיבות), עמ' 88-89, 97, 145-156, 219, 233.

4 עיינו: דוד זית ויוסף שמיר (עורכים), מאיר יערי: דיוקנו של מנהיג כאדם צעיר 1897-1919, תל-אביב תשנ"ד (להלן: יערי, פרקי חיים), עמ' 59.

5 דוד הורוביץ, 'עמדתנו בתנועת העובדים' (להלן: הורוביץ, עמדתנו), בתוך: קהליתנו, קובץ, הוצאת קבוץ 'השומר הצעיר', כביש חיפה ג'דה תרפ"ב (להלן: קהליתנו), עמ' 120.

6 עיינו: נתן ביסטריצקי (אגמון), ימים ולילות: ספור בארבעה ספרים, נצרת-ירושלים תרפ"ב-תרפ"ו (להלן: ביסטריצקי, תרפ"ו), עמ' תלח-תמ, תריד; שלמה צמח, שנה ראשונה, תל-אביב תשכ"ה, עמ' 166-171; מרדכי שנהבי, 'סיפורי העולה הראשון', בתוך: אלי שדמי (עורך), אל עיקר-חי-

'הפועל הצעיר', עקב אחרי אנשי העלייה החדשה שלאחר המלחמה הגדולה, ובמיוחד אחרי אנשי 'השומר הצעיר'. הוא לא הסתפק בכמה פגישות בודדות עם מנהיגי 'השומרים' בארץ; והיה נוהג לעלות מדגניה א' לשוחח עם אנשי 'השומר הצעיר', שעבדו בביתניה עילית, מקיץ תר"ף 1920 ועד אביב תרפ"א⁷. בקיץ תרפ"א, התארח גורדון כשבוע ימים במחנה גדוד 'שומריה' של 'השומר הצעיר', שחנה לרגלי הכרמל.⁸ באותן שנים שיכל את בנו, וחלה במחלתו הממארת אשר הביאה למותו בחורף תרפ"ב 1922.

אנשי 'השומר הצעיר', מצדם, התפעלו, התפעמו, התווכחו ואף חלקו על גורדון ועל תורתו. מרדכי שנהבי, ממנהיגי 'השומר הצעיר' בימים ראשונים בארץ, סיפר: 'היו לי עם גורדון פגישות מענינות ורציניות. הוא היה שואל אלף שאלות שונות, רציניות ביותר ופשוטות ביותר, על ההווי [בקבוצת 'השומר הצעיר'], עלי, ואיך מתלכשים ואיך אוכלים, ומה אמרתי בכוקר ומה אמרתי בערב, ואיך נקים קבוצה, ואיך אנחנו התכוננו, ואיך לומדים – הכל רצה לדעת'.⁹ על פי יהודה יערי, איש 'השומר הצעיר', הייתה הפגישה בין אנשי 'השומר הצעיר' לבין א"ד גורדון 'ישרה, גלויה וגואלת'.¹⁰ תמונה מורכבת יותר עולה מכתבי מאיר יערי; מצד אחד, טען כי 'אף אתה הזקן האם אינך

וקיים, מקורות לחקר תולדות השומר הצעיר, 1, גבעת חביבה 1984 (להלן: שנהבי, סיפורי), עמ' 4; אבא חושי, 'בכביש חיפה-ג'דה', בתוך: יהודה ארז (עורך), ספר העלייה השלישית, כרך א, תל-אביב תשכ"ד (להלן: יהודה ארז, ספר העלייה), עמ' 259; שמעון קושניר, אנשי בזלת השטרומנים, תל-אביב תשל"ה, עמ' 77-79; ראו גם: ידידיה שוהם, על 'כאן על פני האדמה', מאסף: כתבים לחקר תנועת הפועלים היהודית, יג, תשמ"ב-תשמ"ג (להלן: שוהם, תשמ"ב), עמ' 127-130. מוקי צור, 'יהודה יערי: סופרה של תקופה', בתוך: הנ"ל, תשובתו של אביגדור שץ, רומן, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 198; גד אופז, 'נתיב החיפוש אחר "סמלים חיוניים" - הזיקה האידאית של "השומר הצעיר" אל תורתו ואישיותו של אהרון דוד גורדון', שורשים, קובץ ו (תשנ"א), עמ' 223-236.

7 עיינו: מאיר יערי [כך!] ודוד כהנא, 'מכתב מיפו להנהגת 'השומר הצעיר' בוינה' (28.10.1920) (להלן: יערי, נספח ט), בתוך: מתתיהו מינץ, חבלי נעורים: התנועה השומרית 1911-1921, ירושלים תשנ"ה (להלן: מינץ, תשנ"ה), עמ' 366; דרור [בנימין], 'קבוצתנו הראשונה (ביתניה עילית)', בתוך: קהילתנו (להלן: דרור, קבוצתנו), עמ' 19-20; דוד הורוביץ, האתמול שלי, ירושלים ותל-אביב תש"ל (להלן: הורוביץ, האתמול שלי), עמ' 90; ראו גם: מינץ, תשנ"ה, עמ' 279; חיים גולן, 'הדרך לבית-אלפא', שורשים, קובץ ט (תשנ"ו), עמ' 91-92.

8 בן-יוסף [שלמה הורוביץ], 'שומריה', בתוך: חיים גולן (עורך), הסולל, 5 (ז' בסיון תרפ"א, 3.6.1921), אפעל 1991, עמ' 194.

9 שנהבי, סיפורי, עמ' 4.

10 יהודה יערי, 'בדרך תחתים' (דברים במסיבת העלייה השלישית בירושלים), בתוך: יהודה ארז, ספר העלייה, כרך ב (להלן: יהודה יערי, תחתים, ספר העלייה), עמ' 883; עיינו גם: תיאורו של 'צדוק הגלילי', בספרו של יהודה יערי, כאור יהל: מגילת חייו של יוסף לנדא, תל-אביב תרצ"ז (להלן: יהודה יערי, כאור יהל), עמ' 128-135, 158-164; נתן ביסטריצקי, 'ראשית', בתוך: יהודה ארז, ספר העלייה, עמ' 899-908.

אינקוויזיטור אכזר,¹¹ אף שחזר בו לאחר זמן; ולאחר שנים כתב כי 'היינו מחסידי א"ד גורדון',¹² וכן, סבר כי תורת גורדון תרמה לתפיסת העולם 'הראדיקאלית' של 'השומר הצעיר'.¹³

גורדון, מצדו, ראה 'בעליה השומרית תופעה מרנינה, שכולה חידוש ובה סיכוי גדול לעתידו של המפעל הציוני'.¹⁴ ייתכן, שקיווה 'ש'השומר הצעיר', הוא אשר יוציא את הקבוצה הקטנה [כמו דגניה וכנרת] מבדידותה.¹⁵ גורדון לא חסך דברי הלל מאנשי 'השומר הצעיר'; ראה בהם ובהתנהגותם במחנות העבודה את תוצאת ה'השפעה של חנוך לאומי ברוח העבודה ואהבה לעבודה... המילים "אין דבר, נתרגל" – שגורות בפי כל אחד'.¹⁶ אנשי 'השומר הצעיר' היו בעיניו, 'חומר האנושי העשוי להפליא את הלבבות ואף את האיש המדוכא ביותר';¹⁷ הקבוצה 'השומרית' הייתה למופת בעיניו. גורדון העלה על נס את 'העבודה' כאם כל חי;¹⁸ עד כדי 'דת העבודה' בלשונו המבקרת של ר' בנימין, הוא יהושע רדלר-פלדמן.¹⁹ העבודה, בעיקר הגופנית

-
- 11 מאיר יערי, 'מכתב', שנשלח לוינה לפרסום (*Haszomer, 1921-1922*), בתוך: מינץ, תשנ"ה (להלן: יערי, נספח יא), עמ' 385. עיינו גם: יערי, פרקי חיים, עמ' 58.
- 12 מאיר יערי, במאבק לעמל משוחרר:מבחר דברים בשאלות ההסתדרות ותנועת הפועלים, תל-אביב תשל"ב (להלן: יערי, תשל"ב), עמ' 33; עיינו גם: יריב בן-אהרון, 'עם מאיר יערי על מאמרו "סמלים תלושים"', הדים, 110 (מרס 1980), עמ' 21-17.
- 13 עיינו: יערי, פרקי חיים, עמ' 59.
- 14 אהרון דוד גורדון, 'מטיולי בכבישים', בתוך: האומה והעבודה, תל-אביב תשי"ז (להלן: גורדון, מטיולי), עמ' 571; עיינו גם: יערי, פרקי חיים, עמ' 64; יצחק למדן, 'איגרת לאברהם שלונסקי', בתוך: אבידב ליפסקר (עורך), אגרות יצחק למדן, ניו-יורק ותל-אביב תשנ"ח, עמ' 58-57; ראו: צבי צמרת, 'אהרון דוד גורדון', בתוך: זאב צחור (עורך), העלייה השנייה: אישים, כרך ב, ירושלים תשנ"ח (להלן: צחור, אישים), עמ' 131-125.
- 15 מאיר יערי, קיבוץ גלויות באספקלריה של ימינו, מרחביה תשי"ד, עמ' 145.
- 16 נודד, 'מהגליל התחתון', הפועל הצעיר, 44, ר' אלול תר"פ, 20.8.1920, עמ' 13.
- 17 עיינו: גורדון, מטיולי, עמ' 571-584; ראו: צבי אבן-שושן (רוזנשטיין), תולדות תנועת הפועלים בארץ-ישראל, תל-אביב תשכ"ג (להלן: רוזנשטיין, תנועת הפועלים), עמ' 379-380; לוי אריה שריד, החלוץ ותנועות הנוער בפולין 1917-1939, תל-אביב תשל"ט (להלן: שריד, תשל"ט), עמ' 173; אליעזר שביד, היחיד: עולמו של א. ד. גורדון, תל-אביב תשל"ט (להלן: שביד, היחיד), עמ' 7-12; משה צידיק, 'יחסם של אישים לראשית הופעתו של השומר הצעיר בא"י', מאסף, יא (1979), עמ' 115-122; דניאל בן-נחום, 'אהרון דוד גורדון והעלייה השלישית', מאסף, יב (1981-1982), עמ' 171-175; אברהם שפירא, אור החיים ביום קטנות: משנת א. ד. גורדון ומקורותיה בקבלה וחסידות, תל-אביב תשנ"ו (להלן: שפירא, גורדון), עמ' 26-13.
- 18 עיינו: אהרון דוד גורדון, האומה והעבודה, ירושלים תשי"ב, עמ' 132-139; דוד שמטרלינג (גלעד), 'כלפי עצמנו', הפועל הצעיר, 24-25, י"ד ניסן תרפ"א, 22.4.1921, עמ' 7; הנ"ל, 'בשאלת המחור', הפועל הצעיר, 3, י"ז מרחשון תרפ"ב, 18.11.1921 (להלן: שמטרלינג, בשאלת המחור), עמ' 9; יערי, נספח יא, עמ' 385; יהודה יערי, כאור יהל, עמ' 130, 161-163. ראו: שלמה אבינרי, הרעיון הציוני לגונוי, תל-אביב תש"ם (להלן: אבינרי, תש"ם), עמ' 174-181.

ובחקלאות, הייתה בעיניו, הפעילות 'המתקנת', המשחררת והמרפאת את עם ישראל מחוליי הגלות. בעיני גורדון, כמו בתנועה הציונית בכלל,²⁰ התישה הרוחניות היהודית ההיסטורית, המופלגת לכאורה, את כוחו של עם ישראל.²¹ הרבה נכתב על תפיסתו הרליגיוזית-הקוסמית, וגם על הכיוון החומרי, המטריאלי-ממשי של משנתו, אשר הלך והתחזק בימיו בארץ. אין עוררין על כך, שגורדון היה מעוניין ב'הורדת' הכוחות הרוחניים לעשייה גופנית בתוך החומר; בדומה, לתפיסתם של מנהיגים והוגים אחרים בתנועת הפועלים הארצישראלית.²²

כסוגיה זו התלקחה המחלוקת בין 'הזקן' איש העלייה השנייה, לבין הנוער החדש של העלייה השלישית, שנסתיימה 'בתהום פעורה'.²³ הגם, שאנשי 'השומר הצעיר' היו תלמידי גורדון בכמה עניינים; הנה, בשיחות אֶתו עלו שוני וניגוד רעיוני בין תודעתם העצמית, לבין עמדותיו והגותו, כיוצר עצמאי בתוך מכלול של הגות ציונית. הם התווכחו עמו, לעיתים, תוך שימוש במושגי היצירה שלו עצמו, המופנמים אצלם, על דבר תפקידם המהותי בלאום היהודי ובארץ-ישראל, כחלוצים בוני היישוב ותרבותו החדשה.

על פי יהודה יערי, מהפכנותם הרוחנית של אנשי 'השומר הצעיר' הפחידה את א"ד גורדון; הוא אמר להם: 'אתם בני דור של הפיכה, דור עקלקל, שמשחו נשבר בו במלחמה ובפרעות, אתם סבלתם יותר מדי, אתם ראייתם יותר מדי, אתם מבינים יותר מדי', וגם כינה אותם 'בני-המרירות, שבורי הנפש'.²⁴ ראייתם העצמית כבני אחרית וראשית בעת ובעונה אחת, ורוחניותם, שנתפסה כיתרה בעיני גורדון, הוסברו על ידו כפרי ההתנסות במשבר, בחורבן ובכאב של המלחמה הגדולה.

-
- 19 עיינו: דב סדן, אלופי ומיודעי, תל-אביב תשל"ב (להלן: סדן, תשל"ב), עמ' 24; ראו: שביד, היחיד, עמ' 172-185.
- 20 עיינו למשל: תיאודור הרצל, כתבי הרצל, כרך 7, עורכים: א' ביין, מ' שרף, י' ונקרט, ירושלים תשכ"א (להלן: הרצל, כתבים), עמ' 333.
- 21 גורדון דרש ב'ועידה הראשונה' של תנועת 'צעירי ציון' באירופה, בה השתתפו גם אנשי 'השומר הצעיר', 'לא ליצור תיאוריות, כי אם לבוא אל האוניברסיטה המפוארת של העבודה העברית בארץ'. ראו: שריד, תשל"ט, עמ' 23; ראו: שולה קשת, 'החיים הם היצירה: יחסי סימביוזה בין החיים ליצירה הספרותית בקיבוץ בשנות הראשית', עלי-שיח, 33 (סתיו תשנ"ד), עמ' 55-66.
- 22 עיינו למשל: דוד בן-גוריון, אגרות דוד בן-גוריון, מכתב 33 (פתח-תקוה), כ' חשוון תרס"ז (8.11.1906), עורך: יהודה ארז, כרך א, תל-אביב תשל"ב (להלן: בן-גוריון, אגרות), עמ' 84: 'והיה אם יבואו לפלשתינה פועלים אמיתיים, ולא אינטליגנטים "מתפעלים"... ואז יהיה לנו מעמד בריא וחזק של פועלים קרקעיים עברים - משגבו ותקתו של כל עם חופשי, נורמלי'.
- 23 מוקי צור, התשמע קולי, תל-אביב תשנ"ה (להלן: צור, תשנ"ה), עמ' 136; ראו: אלקנה מרגלית, א. ד. גורדון וגורדוניה, מאסף, טו (תשמ"ה), עמ' 183.
- 24 יהודה יערי, כאור יהל, עמ' 161.

כלפי הלכי הרוח והנפש האופייניים של אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים, טען כי 'בקשת [ה]מפלט בחיי רוח ערטילאיים בצורת מחשבה, אמנות ויתר עבודות הרוח – זאת היא שוב חזרה אל אותם החיים [הגלותיים], שאנו מבקשים מפלט מהם'.²⁵ הוא הטיל על צווארם של אנשי 'השומר הצעיר' את עולם של עיקרי משנתו, בכותבו כי 'דווקא השואפים לטהרה רוחנית חייבים [עתה] לטפל בניקוי האורות הרוחניות';²⁶ ובכך, להביא לרוחניות יהודית לאומית אחרת, 'בריאה' ו'מאוזנת' יותר. המודל שלו היה, אם כן, מודל דואלי.

כמו גורדון סברו גם דבריה של מפלגת 'הפועל הצעיר', כי 'דרכו [הנפשית-רוחנית] של "השומר הצעיר" – או שהיא מובילה "מחדרה לאום ג'וני", מסלולה הגיאוגרפי, הקיומי והמטפורי של קבוצת הפועלים שהקימה את דגניה בימי העלייה השנייה, 'או שאינה מובילה לשום מקום; או שהיא מובילה מהכבישים, מגדודי העבודה הציבורית, אל צורת ישוב קבועה, מצקון לחש של מאויים טמירים אל הרצון הפועל, אל ההגשמה – או לאותה תהום האבדון שצוללים בה כל החלומות הרומנטיים של ימי-נוער-חולפים'.²⁷ אנשי 'הפועל הצעיר' קיוו אפוא כי 'אולי המאור שבעבודה יורה להם [לאנשי 'השומר הצעיר'] את הדרך הסלולה של העובדים [הפועלים],²⁸ ויחלצם מתוך ענני המסתורין הפרושים עליהם'.²⁹ ויעצו להימנע מרוחניות ונפשיות יתרה; 'רק לא אבסטרקציה [הפשטה]. מעט יותר רחוק מאלוהים ומעט יותר קרוב אל המציאות שלנו – תקום קהליתנו המשותפת, קהלית העבודה החפשית על אדמת א"י [ארץ-ישראל].'³⁰ מאידך טען, דוד שמטרלינג-גלעד, חבר דגניה א' ומפלגת 'הפועל הצעיר', ומדריכם של אנשי 'השומר הצעיר' מטעמה, כי 'איננו פנויים למדי [די הצורך] בכדי לחשוב במדה מספיקה על גורל התרבות העברית בכללה במובן האבסטרקטי [המופשט]'.³¹ ושאל: 'בעקב התיחסותנו השלילית ל"רוחניות" נוהגים אנו קלות ראש מופרזה גם כלפי אנשי הרוח, וכל נער המזוין במעדר מרגיש את עצמו נעלה עליהם. לפני שנעבור לגמרי לקיצוניות המופרזת הזאת, כדאי לנו לעמוד ולמסור חשבון לעצמנו. הכי על ידי יחס של בטול כלפי אנשי הרוח איננו מבטלים גם את עצמנו ואת כל עבודתנו?'³²

25 גורדון, מטיולי, עמ' 582.

26 שם, עמ' 581; ראו: יוסף שפירא, הפועל הצעיר, הרעיון והמעש, תל-אביב תשכ"ז, עמ' 331.

27 יצחק לופבן, 'השומר הצעיר', הפועל הצעיר, 13, כ"ו טבת תרפ"א, 7.1.1921, עמ' 7.

28 שימוש במאמר חז"ל; איכה רבה, פתיחתא ב': 'הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב'.

29 א' ציוני (יצחק וילקנסקי-וולקני), 'הסתדרות הפועלים המאוחדת (מתוך נאומי הוויכוחים בדבר סמכות ההסתדרות של הפועלים בוועידת הפועלים בחיפה)', הפועל הצעיר, 12, י"ג טבת תרפ"א, 24.12.1920, עמ' 7.

30 יצחק לופבן, 'קהליתנו (אגב קריאה)', הפועל הצעיר, 31, ד' תמוז תרפ"ב, 30.6.1922, עמ' 12-13.

31 דוד שמטרלינג (גלעד), 'דברים' (דגניה א'), הפועל הצעיר, 7, ח' כסלו תרפ"א, 19.11.1920, עמ' 15.

32 שמטרלינג, בשאלת המחר, עמ' 8.

לעומת תפיסותיהם האופייניות של אנשי 'הפועל הצעיר', סברו אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים בארץ, כי 'הקשר הטבעי הנוצר בינו ובין דורות עמנו הקדמונים, יוצרי היהדות'³³ היא הסיבה העיקרית להגעתם לארץ והתיישבותם בה. יתר על כן, רובם היו סבורים כי 'גורל התנועה השומרית ופולשתיה תלוי בתוצאות המאבק הפנימי וחיפוש הדרכים [הדגשה שלי – י"ן] המתרחשים כיום'³⁴; ולא דווקא סמוכות על עמל הגוף ועיבוד האדמה; ובדומה, לא היססו לבקר את חינוך הילד בציבור הפועלי ובקבוצות, והציעו את שילוב 'העמלנות' בחינוך והשכלה.³⁵

אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים תפסו את 'היהדות', מושג המכיל את האומה, ואת קורותיה ואת יצירות בניה, בראש ובראשונה 'בתור התגבשות תרבותית'³⁶; בדומה לעמדתה ההגותית של 'הציונות הרוחנית', מבית מדרשו של אחד-העם, הוא אשר צבי גינצברג, אשר חייבה את 'הכשרת הלבבות' של המתעתדים להתיישב בארץ, ואת הקמתו של מרכז רוחני חדש בה.³⁷ תיקונו וריפוי של עם ישראל, מחוליי הגלות, כפי שנתפסו בעיניהם, יבוא, על פי תפיסתם, דווקא באמצעים תרבותיים ורוחניים ועל ידי מימושו של 'רעיון התחיה' הרוחנית של היהודים בארץ-ישראל.³⁸ המודל שלהם הוא אפוא משולש: הרוח תפעל בחומר, כדי שיהפך שוב למשהו רוחני יותר. יתרה מזו, קבל עם ועדה הודיעו אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים כי הם

שואפים לחברה, היוצרת לה לעצמה ולדורות תרבות אנושית נצחית, בכל היקף חייה, ביום-יום, ביחוסים [יחסים] שבין איש לאיש ואיש לאשה, בעבודה, בסעודה וכו'. אנו שואפים לחברה, שתרבותה זו נוצרת מתוך מלחמת הפרט הנאור, המפרפר בסבך של פרובלימות [בעיות]

-
- 33 דרור, קבוצתנו, עמ' 20; ועיינו גם: אליהו (רפפורט), 'בשיחה הכללית', בתוך: קהילתנו (להלן: אליהו, קהילתנו), עמ' 24; ראו, בדומה, אצל אנשי העלייה השנייה: אבנר הולצמן, 'אמת חדשה מארץ ישראל', בתוך: ישראל ברטל (עורך), העלייה השנייה: מחקרים, כרך א, ירושלים תשנ"ח (להלן: ברטל, העלייה השנייה), עמ' 384.
- 34 יערי, נספח יא, עמ' 376.
- 35 עיינו: מיכאל אסף, 'לחנוך הילדים בקבוצות' (גן-שמואל, אדר א' תרפ"א), בתוך: קונטרס, עג, ט"ו אדר ב' תרפ"א, עמ' 16-18; הנ"ל, 'בתי-חנוך לילדי הפועלים' (קבוץ שומריה, כביש חיפה ג'ידה, תמוז תרפ"א), קונטרס, כ"ב אב תרפ"א, עמ' 10-11.
- 36 דרור, קבוצתנו, עמ' 20.
- 37 עיינו, למשל: אחד-העם, 'לא זה הדרך!', 'תחית הרוח', 'סך-הכל', כל כתבי אחד העם, תל-אביב וירושלים תש"ז, עמ' יא-טז, קעג-קפו, תכא-תל. עיינו גם: הורוביץ, האתמול שלי, עמ' 21, 49; ראו: נתן רוטנשטרייך, על אחד-העם, ירושלים תשט"ז, עמ' ז-יא; ח"י רות, 'מבוא', כל כתבי אחד העם, עמ' 8-9.
- 38 דרור, קבוצתנו, עמ' 21-22.

חייו, ורואה את עצמו כתא בקוסמוס וכבן לעם, שיצר פעם תרבות ממין זה, ועוד יגנו לעצמו יכלת כבירה של יצירה תרבותית גם להבא.³⁹

עליית אנשי 'השומר הצעיר' לארץ הייתה אפוא על פי תפיסתם העצמית, לשם יצירת תרבות עברית חדשה וייחודית; תרבות המכונה בכתביהם גם 'דרך חדשה'.⁴⁰ 'התרבות החדשה' תלויה בהתחדשות גאולתית, שכמותה לא נראתה בתולדות הלאום. היא תיווצר בזכות 'הקשר הטבעי הנוצר בינינו ובין דורות עמנו הקדמונים, יוצרי היהדות, שרוחה טבועה עמוק בכל ישותנו ודוחפת אותנו למעשה גבורה בעבודה, בניין הארץ ורעיון תחית העם'.⁴¹ 'התרבות החדשה', אשר יונקת מהעתיקה, הייתה מעין מגדלור, שאליו נווטה הספינה 'השומרית' בארץ; היא גם העילה והסיבה של החוויה הנפשית-הרוחנית של ראשוני 'השומר הצעיר' בארץ בימי העלייה השלישית.⁴² תוך כדי השתלבותם בחיים בארץ, ולמול המציאות הקיומית היומיומית הקשה, התחוללו תהליכי שינוי בתפיסת תיקון העולם 'השומרית' התרבותית-הרוחנית. המכלול הרעיוני העמוס והמפותל, שהובא מחיי 'בית המדרש' התוססים של תנועת הנוער וה'קן' 'השומרי', נראה שונה ואחר מהמקום הארצישראלי.⁴³ אצל רבים התחזקה ההרגשה כי הערך העיקרי, שנזקקים לו לתיקון האומה והארץ, הוא ערך האהבה בכל אורחות החיים, אשר הוצע כתחליפה של ההפשטה הפילוסופית; שכן, ה'אהבה – זה הכח שאי אפשר להגבילו במושג, הכח הגואל, היחיד, שביכולתו לפדות את העולם ולהשיבו למקור היופי והבהירות, המאחדים את הכל בהרמוניה נשגבה!⁴⁴ מאידך, רבים מהם לא רצו לוותר על תחושת 'הכוליות' שהעניקה תנועת הנוער, ואשר ניזונה מתורות, אידאולוגיות וספרויות שונות, ובנוסף, התחזק הדחף המהפכני דווקא בשל אורח החיים המפרך. אך רעיון הכוליות הקוסמית צומצם אצל רבים לכוליות פסיכו-פיסית ברורה ומוכרת; הם סברו כי יש

-
- 39 דרור, קבוצתנו, עמ' 20; עיינו גם: דוד הורוביץ, 'עבודתנו התרבותית' (קיבוץ 'השומר הצעיר'), הפועל הצעיר, 30, כ"ז סיון תרפ"ב, 23.6.1922, עמ' 7-5.
- 40 דרור, קבוצתנו, עמ' 20; ראו: חיים גבתי, מאה שנות התישבות, א, תל-אביב תשמ"א-תשמ"ב, עמ' 197.
- 41 דרור, קבוצתנו, עמ' 21; השו: ידידיה שוהם, 'אום-אל-עלק - פרשה של נסיון נועז שנכשל', מאסף, ה (אדר ב' תשל"ג), עמ' 209; ראו: רוזנשטיין, תנועת הפועלים, עמ' 58-59.
- 42 ראו: יעל ויילר, 'הקסם של "השומר הצעיר"', קתדרה, 88 (תמוז תשנ"ח), עמ' 73-94.
- 43 עיינו: מאיר יער [כך!], 'מכתב מביתניה עילית להנהגת "השומר הצעיר" בוניה' (27.3.1921), ראו: מינץ, תשנ"ה, (להלן: יערי, נספח יב), עמ' 402-403; השו: בן-גוריון, אגרות, עמ' 82-85; ראו: אריה גייסטר, האידאולוגיה הציונית של העולה הצעיר ושינויה בתהליך הסתגלותו בארץ, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים, 1955, עמ' 257-259; שריד, תשל"ט, עמ' 142-146.
- 44 יוסף (הלד), 'בשיחה הכללית', קהילתנו, עמ' 58.

"לחיות" אחד את השני, לראות את נשמתו ואת חייו הפרטיים עד לעמקם. ... יחס בלתי אמצעי בין איש לחברו – תנאי ראשון ליצירת חברה. למען יבין איש את רעהו ויסלח לו, עליו להכיר את חברו – צו פסיכולוגי זה לא ימחק מנשמת בני אדם. אם חיי החברה צריכים להיות יפים, עמוקים, טהורים, כדי שתִּצָּר מתוכם הופעה תרבותית – חברותית חדשה, מן ההכרח הוא שהאנשים יבינו את חיי יום יום, את מעשיהם הפעוטים, את טבעם הפרימיטיבי...

כל פרט מתוכנו שהלעיט את מוחו בכמה ערכין רוחניים – ויהיו נשגבים ואציליים באמת קם ובטל את כלם, היות והם אילוזריים [דמיוניים, אשליתיים], ושרש אין להם בעצם נשמת האדם האלמנטרית. רק הערך הממשי היחיד – האהבה הוא הנותן משקל ותוכן אמתי לפרט בתוך הקוסמוס והחברה, הוא המרעיד את הנפש עד היסוד בה. אז הכרנו, שאין אידאה כל שהיא יכולה להתגשם טרם שיבוא מומנט חיובי אחד, השולל ובונה מחדש את האדם... פֵּלו, ולא רק חלק הימנו.⁴⁵

במהלך השנים הראשונות בארץ, הותמרו והוחלפו אפוא בתודעה 'השומרית' מתקנת העולם, חלק מההגותיות והעיון, לעיסוק מוגבר בהגשיות, נפשיות וארוטיקה. בדומה, למעבר מתפיסת עולם 'מיסטיית', לתפיסת עולם 'דיאלוגית', באותן שנים, במחשבתו והגותו של מרטין בובר, אחד ממוריהם החשובים של אנשי 'השומר הצעיר'.⁴⁶ ההתמקדות בגאולת היקום והעם הועברה בתודעתם להתמקדות בגאולת הקבוצה והיחיד בה, והועמקה המגמה של העיסוק הנפשי העצמי והבין-אישי, אשר החלה עוד בקן התנועה בחוץ-לארץ.⁴⁷

ב. 'דברי הימים': הקדום, הבניימי, החדש

העלייה לארץ נתפסה בעיניהם, כאמור, כהמשך הקשר המופשט אך הישיר, ליהדות הארצישראלית הקדומה, הנבואית, יוצרת התנ"ך ובעלת הריבונות העצמית, וכן, ליהדות הבתר-תנ"כית בימי בית המקדש השני, עד חורבנה במאה השנייה לספירה בקירוב.

45 דרור, קבוצתנו, עמ' 20-22.

46 ראו: הוגו ברגמן, הפילוסופיה הדיאלוגית מקירקגור עד בובר, ירושלים תשמ"ג, עמ' 246-248; דוד ברזילי, האדם הדיאלוגי HOMO DIALOGUS, שיטתו האנתרופולוגית – פילוסופית של מרטין בובר, מקורותיו ויסודותיה, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשנ"ג, עמ' 20; אברהם שפירא, הרוח במציאות: מגמות העיצוב בהגותו של מרטין בובר, תל-אביב תשנ"ד, עמ' 93-117; חיים שצקר, נוער יהודי בגרמניה בין יהדות לגרמניות 1945-1970, ירושלים תשנ"ח, עמ' 291.

47 ראו: יעל ויילר, 'הרעות של "השומר הצעיר"', נפשות וחלוציות בארץ-ישראל תרע"ט-תרפ"ג, קתדרה, 102 (טבת תשס"ב) (להלן: ויילר, הרעות), עמ' 63-96.

היהדות הנבואית 'מלפני ארבעים דורות',⁴⁸ על תרבותה וערכיה הייתה אפוא אב הטיפוס התרבותי והחברתי, ומקור ההשראה לעשייה החלוצית והתרבותית העתידה בארץ.⁴⁹ שכן, כמו אצל רבים וטובים בציבור הפועלים הארצישראלי ובתנועה הציונית בכללה,⁵⁰ אף לדידם של רבים מאנשי 'השומר הצעיר' הראשונים, ההיסטוריה שבאמצע, 'היסטורית הביניים', מעת גלותם הגדולה של היהודים מארצם ועד עלייתם הלאומית הציונית המאורגנת של המתישבים בשנת תרמ"ב 1882, נתפסה כבעלת ערך מעברי ומשני בתולדות האומה.

עם זאת הביעו ראשוני 'השומר הצעיר' הזדהות ושייכות עמוקה עם המשבריות המתמדת בה נתון עם ישראל על-פי תפיסתם כבר 'אלפים בשנים';⁵¹ הם הרגישו

- 48 דוד ה' (הורוביץ), 'בשיחה הכללית', קהילתנו, עמ' 68.
- 49 עיינו: אליהו רפפורט, 'במחצבת בית-שאן', בתוך: יהודה ארז, ספר העלייה, עמ' 283; 'ספר התנ"ך (כמעט בכל אוהל נמצא ספר זה שהיו קוראים בו לאור עששית לפני השינה)'; רישארד ויינטרוב, דוד ומורשתו (חדרה, תרפ"ג), מרחביה תשל"ו (להלן: ויינטרוב, דוד), עמ' 18; 'ואנו לא ניוושע אלא על ידי שיבה אל הטבע ועל ידי "סוציאליזם קדמון של משה רבנו" '; ראו: יצחק בער, ישראל בעמים, ירושלים תשט"ו, עמ' 43-57; יהודה טובין, 'התנועות השיתופיות לאור הנסיון ההיסטורי', הדים (45) 2 (ניסן תשט"ו) (להלן: טובין, התנועות השיתופיות); הנ"ל, 'הקומונות הדתיות', בתוך: סוגיות: קובץ מאמרים, גבעת חביבה 1956, עמ' 232-233; דוד כנעני, 'אחים רחוקים', הדים (49) (ניסן תשט"ו), עמ' 163-173; הנ"ל, שם, (50) (אב תשט"ז), עמ' 130-149; אברהם וולפנוזון, מהתנ"ך לתנועת העבודה, תל-אביב תשל"ה; דן הורוביץ ומשה ליסק, מישוב למדינה, יהודי ארץ-ישראל בתקופת המנדט הבריטי כקהילה פוליטית, תל-אביב תשל"ז, עמ' 182, והערה 11 שם, עמ' 212-213; שריד, תשל"ט, עמ' 142; סטנלי מרון, הציונות בין טמיעה לתחיה, תל-אביב תשמ"ג (להלן: מרון, תשמ"ג), עמ' 110-112; שרגא בר-סלע, הגותו היהודית-ציונית של שלמה שילר על רקע הוויכוח הרעיוני בציונות הגליציאית ובתנועת העבודה בארץ ישראל בשלהי המאה התשע-עשרה ובראשית המאה העשרים, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשמ"ג, עמ' 99-101; שמואל אלמוג, 'יחסי דת ומדינה בראי הלאומיות היהודית', בתוך: ישעיה גפני (עורך), כהונה ומלוכה, ירושלים תשמ"ד, עמ' 285-302, וביבליוגרפיה שם; אלמוג, תשנ"ב, עמ' 38-39, והערות 73-75 שם; אניטה שפירא, ההליכה על קו האופק, תל-אביב תשמ"ח (להלן: שפירא, תשמ"ח), עמ' 29; הנ"ל, חרב היונה, תל-אביב תשנ"ב (להלן: שפירא, תשנ"ב), עמ' 52; שלמה אבינרי, 'הציונות והמסורת הדתית היהודית: הדיאלקטיקה של גאולה וחילון', בתוך: שמואל אלמוג, יהודה ריינהרץ, אניטה שפירא (עורכים), ציונות ודת, ירושלים תשנ"ד, עמ' 15; גרעון עפרת, 'ציור אפי בקיבוץ מזרע או: מה למד טושק מברטולט ברכט', בתוך: טושק, אברהם אמרנט: אלבום התערוכה במוזיאון עין-חרוד, עמק יזרעאל תשנ"ד (להלן: טושק, אלבום), עמ' 12; עדותו של רפאל רפפורט על תוכני החינוך בבית אלפא בשנות העשרים, ראיון מה 11.7.1995 בקיבוץ רמת-יוחנן.
- 50 ראו: אברהם איתי ומרדכי נישטט, קורותיה של תנועה נצ"ח בלבטביה, תל-אביב תשל"ג, עמ' 73-75; שמואל אלמוג, ציונות והיסטוריה, ירושלים תשמ"ב (להלן: אלמוג, תשמ"ב), עמ' 38.
- 51 עיינו: בנימין דרור, 'הקיבוץ - חברה אחרת (מימים ראשונים ועד היום)', הדים, 103 (אלול תשל"ה) (להלן: דרור, חברה אחרת), עמ' 5; ידידיה שוהם, 'האתמול שלי', לד. הורוביץ כמקור היסטורי לחקר תולדות השומר הצעיר, הדים, 103 (אלול תשל"ה), עמ' 42-44; יעקב חזן, ילדות ונעורים,

והביעו שותפות באותו 'סוד טמיר... עצם היותי יהודי הנהו רז איום וקדוש, החתום בשבע חותמות, וכל דור שומר על האש הקדושה באפנו הוא ומוסרה לדור השני';⁵² הם חשו אחריות עמוקה ודחף משיחי לתקן את 'הגורל היהודי'. שהיה, בתודעתם, מחויב וכפוי מחד, ונבחר ומעודף מאידך. תחושה ותודעה אלו, נכרכו בחוויית התמורות, הזעזועים והמהפכות שפקדו את אירופה ויהודיה, ושרבים מראשוני 'השומר הצעיר' הספיקו לקחת בהן חלק פעיל או סביל.⁵³

מאביב תרפ"א 1921 הציגו אנשי 'השומר הצעיר' לפני ציבור פועלים רחב פעמים רבות שלושה מחזות, אשר מחבריהם חתרו להנחתו של 'מסד לבנייתה של תרבות יהודית מתחדשת, ששורשיה יהיו נעוצים במסורת של אתמול וענפיה יסתעפו ויתפרסו לעולם של מחר'.⁵⁴ והם: 'שלשלת הזהב', בידיש; די 'גאלדענע קייט', של י"ל פריץ;⁵⁵ הדיבוק מאת אנ-סקי (שמו הברוי של שלמה זאנוויל ראפפורט),⁵⁶ שהספיק להיות בחור ישיבה ומהפכן רוסי, ולאחר מהפכת הנפל ב 1905 – חוקר ויוצר ביהדות, שנהה לחסידות, ומחבר חורבן גאליציה, ספר על היהודים בימי המלחמה הגדולה,⁵⁷ והמחזה הגולם מאת ה' ליוויק.⁵⁸ המשותף לשלושתם: מלבד שהם מתארים מראות מחיי יהודי

פרקים אוטוביוגרפיים, שלמה שאלתיאל (עורך), גבעת חביבה ותל-אביב תשנ"ג (להלן: חזן, תשנ"ג), עמ' 42-43.

52 זאב (בלוך), 'בשיחה הכללית', קהילתנו, עמ' 48, פרפרזה על פסוק מהתנ"ך, איכה ד, כא: 'רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו נחיה בגויים'.

53 עיינו ברשימתו של משה הלנברג, שהשתתף במהפכת הנפל הקומוניסטית במינכן ב 1919: משה ה' (הלנברג), 'בשיחה הכללית', קהילתנו, עמ' 52-53; דוד ה' (הורוביץ), 'בשיחה הכללית', קהילתנו, עמ' 66.

54 רבקה גונן, 'אנ-סקי בירושלים', בתוך: הנ"ל (עורכת), בחזרה לעיירה: אנ-סקי והמשלחת האתנוגרפית היהודית 1914-1912, ירושלים 1994 (להלן: גונן, בחזרה לעיירה), עמ' 8.

55 על 'שלשלת הזהב', ראו: חנא שמרוק, 'המחזה החסידי של י"ל פריץ', בתוך: רחל אליאור, ישראל ברטל וחנא שמרוק (עורכים), צדיקים ואנשי מעשה: מחקרים בחסידות פולין, ירושלים תשנ"ד, עמ' 293-315.

56 המחזה: 'הדיבוק' או 'בין שני עולמות', נכתב על ידי אנ-סקי בתחילה ברוסית ובידיש, בשנים 1911-1914. ראו: ש"ל ציטרון, 'על דבר התרגום העברי של הדבוק', בתוך: הנ"ל (עורך), כל כתבי ש' אנ-סקי, א, עמ' I-III; דב נוי, 'מקומו של אנ-סקי בפולקלוריסטיקה היהודית', בתוך: תמר אלכסנדר וגלית חזן-רוקם (עורכות), מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי, כרך ב, תשמ"ב, עמ' 94-107; שמואל גורס, 'בין שני עולמות (הדיבוק) לש. אנסקי בגלגוליו הטקסטואליים', הספרות, י, 3-4 (35-36) (קיץ 1986) עמ' 144-154. הנוסח העברי תורגם מרוסית על ידי ח"צ ביאליק, והודפס בכתב-העת: התקופה, I (טבת-אדר תרע"ח), עמ' 223-296. כפי הנראה, בגרסה זו השתמשו אנשי 'השומר הצעיר' במחנה בעמק יזרעאל באביב תרפ"א.

57 ראו: קורין זאבי-וייל, 'החיפוש אחר התמימות האבודה: ביוגרפיה', בתוך: גונן, בחזרה לעיירה, עמ' 25-13. שלמה זאנוויל רפפורט אנ-סקי נפטר בטבת תרפ"א, דצמבר 1920.

58 המחזה: הגולם נכתב על ידי ה' ליוויק, בידיש בין השנים 1911-1920; עיינו: ה' ליוויק, חזיוני גאולה: הגולם, חלום הגולם, וכבלי משיח, ירושלים תשי"ז.

מזרח אירופה, מעמידים הם את הגיבור העיקרי במצב של הכרח, אילוץ או גיוס אל שליחות ותפקיד, ששורשם בעניינים מיסטיים ועתיקי יומין; גיבורי המחזות מקיימים הבטחה והתחייבות לברית-יחדיו ישנה נושנה; תקיעת כף בין חברים או שמירת ברית הלאום.

זאת ועוד; לכאורה, הייתה המרידה ב'עולם הישן' קשורה, בתודעתם של אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים, בתמורה רעיונית וב'כפירה' בתקפותה של ההלכה היהודית; כפירה שייצג בעיניהם, למשל, ברוך שפינוזה [צ"ל ספינוסה],⁵⁹ וברוח המשבריות והתמורות בנות הזמן. 'העולם הישן' ובית ההורים, אורח החיים היהודי המסורתי, זוהו אצל רבים מהם, עם רגשות שליליים, כשנאה, פחד וחששות. אבל, הוויכוח העקרוני, שהביא כביכול לעימות אלים עם דור ההורים, בדרך כלל, עם האב, המוצגים בזלזול ובביקורת, הוסבר גם בגלל היותם מקיימים מצוות 'יותר מפאת ההרגל מאשר מתוך רגש דתי'.⁶⁰ דהיינו, סיבתו תחרות וויכוח עם הדמות ההורית על עצמתה וטהרתה של האמונה במושגיה המקוריים והעצמיים.

ראשוני 'השומר הצעיר' תפסו את עצמם כקבוצת עילית איכותית – 'חלוצים', שהיא כעת, תמצית הלאום. בדומה, להלכי רוח בני זמנם ומקומות מוצאם,⁶¹ תפסו את רוב עם ישראל היושב בגולה, כמנוכר לעצם אפשרות גאולתו העצמית, המדינית והרוחנית; שאר הלאום, היה בעיניהם רק אמצעי לעזור ולממן, 'לדיין באמצעים כספיים' את חברי קבוצת האיכות, אשר 'לרוחם אין הוא מבין', ועזרה זו היא 'תעודתו האחרונה'.⁶² הם חלקו 'ביתר עוז ומרץ' על גורדון, שהדגיש בשונה מהם 'את הרעיון הלאומי-עממי'.⁶³

59 עיינו: דב, 'בשיחה הכללית', קהילתנו, עמ' 45.

60 זאב (בלוך), 'בשיחה הכללית', קהילתנו, עמ' 49.

61 עיינו, למשל: יזי ז'ולבסקי, שבת צבי, ורשה תרפ"ד, עמ' 24: 'שמואל פרימו (מזכיר שבתי צבי): בהמון הזה לא אבטח, ימי עבודתו הרבים השחיתו אותו. לא ידע גבול וקצב גם בתקוותיו וגם בתלונותיו'. על השפעת ז'ולבסקי, עיינו: יהודית (יולקה דרור), 'מיומן הקיבוץ', קהילתנו (להלן: יהודית, קהילתנו), עמ' 100.

62 דרור, קבוצתנו, עמ' 20; על 'סיום תפקידה של היהדות', עיינו: אוסוואלד שפנגלר, הערכה חדשה להיסטוריה (חלק מתוך: *Der Untergang des Abendlandes, Gestalt und Wirklichkeit*, München: 1918) תל-אביב תרפ"ז. שפנגלר היה אנטישמי מובהק. על 'תודעת הקץ' (גרמנית: *Wissen vom Ende*) אצל יהודי וינה ערב המלחמה הגדולה, ראו: אלקנה מרגלית, 'השומר הצעיר' – מעדת נעורים למארכסיזם מהפכני (1913–1936), תל-אביב תשמ"ה (להלן: מרגלית, תשמ"ה), עמ' 30, וביבליוגרפיה שם.

63 דרור, קבוצתנו, עמ' 20; ראו: אלמוג, תשמ"ב, עמ' 28-31, 128-129. ואולי, הקשרים בין ציונות נוסח אחד-העם, לבין חניכי 'השומר הצעיר' ולבין תנועת החסידות הם ענין אחד. על כך, ראו: סטיבן זיפרשטיין, 'פוליטיקה של סמלים, דת והופעתו של אחד-העם', בתוך: שמואל אלמוג, יהודה ריינהרץ ואניטה שפירא (עורכים), ציונות ודת, ירושלים תשנ"ד, עמ' 67-80, 278; שמואל אטינגר, 'תנועת הפועלים היהודית במזרח אירופה', בתוך: תמר מנור-פרידמן (עורכת), עמלים ומהפכנים תנועת הפועלים היהודית, תל-אביב תשנ"ד, עמ' 45.

'תיקון היהדות' על פי גורדון, כפי שהובן על ידי איש 'השומר הצעיר' באחת השיחות הראשונות עמו בארץ, יהיה על ידי 'חינוך' של העם היהודי הקיים; במילותיהם, 'שדרות העם הנוכחי'.⁶⁴ לעומת זאת, אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים סברו, כי תיקונו של עם ישראל יהיה על ידי הקמת קבוצות עילית חדשות של אנשים צעירים כמותם; הם היו על פי תפיסתם וכפי שהדריכום בתנועת הנוער 'סיכוי האושר הגדול של האנושות... [הנוער] יאריך לעוד שעה אחת את חיי נעוריו, כדי שיעלה בידו לגאול את העם או את האנושות'.⁶⁵

מטלתו הראשונה במעלה של הנוער 'הגואל', דהיינו, חניכי תנועת 'השומר הצעיר' שחונכו לכאורה להיות בעלי מחשבה, חזון וכוח מעשה עבור העתיד הלאומי בארץ, הנה לשלול ולהתרחק מ'הגולה'... [ו]כעורה שעמד כעצם בגרונו.⁶⁶ גמרו הם אומר אפוא להתמקד במקום הארצישראלי על ידי ניתוח והבדלה חדים, שהורכבו מחומרים עתיקים ומסורתיים יחד עם רוח מודרנית מאד של מהגרים יוצרי 'עולם חדש'. מחד ניצב 'העולם הישן' החוצלארצי, 'הגולה' האירופית על תרבותה ונופיה, המושכת והדוחה כאחד, אשר בה היו המשפחה ואורח-החיים המסורתי.⁶⁷ ומאידך ניצב 'העולם החדש' העתידי, שיש לבנות במולדת הרוחנית ארץ-ישראל באמות מידה ובחומרים ההולמים והנאותים לה. בין לבין נמצאים התכלת' הממשי והמטפורי שתפקידו לטהר ולזכך את הבאים.

ראשוני 'השומר הצעיר' תפסו את עצמם כקבוצת חלוצים, כ'דור אחרון לגולה וראשון לגאולה'.⁶⁸ במילותיו של הסופר הידוע להם הנריק איבסן במחזהו אויב העם, היו הם 'היחידים שאמצו לעצמם רעיונות חדשים ונועזים',⁶⁹ אל מול חברה קרתנית מנוונת, שאבד עליה הכלח. הם היו חבר אנשים הרואה במרכז ההוויה את האדם 'העולה ארצה ובונה את חייו'.⁷⁰ אהרון דוד גורדון, אשר בעיני עצמו ואחרים נתפס כמהפכן,⁷¹

64 דרור, קבוצתנו, עמ' 20-21.

65 אליעזר הכהן, 'עצרת זכרון למרטין בובר', הדים, 82 (ינואר 1969) (להלן: הכהן, בובר), עמ' 89.

66 דרור, קבוצתנו, עמ' 20-21; עיינו בדומה: רישארד ויינטרוב, 'דרכים של נוער' (חדרה תרפ"ג), הדים, 100 (אוקטובר 1973) (להלן: ויינטרוב, נוער), עמ' 18, 30; ראו: שריד, תשל"ט, עמ' 152.

67 עיינו: אלעזר (הלבני), 'מיומן הקבוץ', קהילתנו, עמ' 79-80.

68 דרור, קבוצתנו, עמ' 20. מילים אלו בגרסאות שונות מצויות בכתבי ביאליק, 'מתי מדבר', (תרס"ב), עמ' צד: 'אנחנו גבורים! / דור אחרון לשעבוד וראשון לגאולה אנחנו! / יָדְנוּ לְבָדָה, יִדְנוּ הַתְּיָקָה / את כִּבְד הַעֵל מֵעַל גְּאוֹן צְנָאֲרָנוּ פְּרָקָה'; אליעזר שטיינמאן, 'סחור, סחור', התקופה (טבת-אדר תרע"ח), עמ' 139: 'אנחנו דור ראשון לגאולה'; מיכה יוסף בן גריון (ברדיצ'בסקי), כתבי מיכה יוסף ברדיצ'בסקי, תל-אביב תרצ"ו, עמ' יח: 'הפחד אשר בלבנו לא שוא הוא, שאין אנחנו עומדים עוד על אם הדרך – ושהגענו לעת שבה שני עולמות מתנגשים: היות או חלון! להיות היהודים האחרונים או עברים ראשונים'.

69 הנריק איבסן, אויב העם, תל-אביב 1976, עמ' 93; עיינו אצל: הורוביץ, האתמול שלי, עמ' 21.

70 דרור, קבוצתנו, עמ' 20; ועוד על דמות האדם במרכז, עיינו: 'המערכת', קהילתנו, עמ' 24.

71 ראו למשל: שפירא, גורדון, עמ' 290-293.

היה אפוא בעיקרו של דבר, על פי תפישתם, איש ההמשכיות, ומי שרוצה באבולוציה ובהשתפרות הדרגתית.⁷² ואילו, חניך תנועת 'השומר הצעיר' רצה ב'התחדשות', רבולוציה, מהפכה, שינוי מהשורש, שינוי רדיקלי, מן היסוד.⁷³ בדומה ובהשפעת הספרות העברית והציונית בת הזמן,⁷⁴ הייתה העלייה לארץ, בתודעתם של אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים כעין חזרה מתחדשת אל 'דורות עמנו הקדמונים, יוצרי היהדות, שרוחה טבועה עמוק בכל ישותנו ודוחפת אותנו למעשה גבורה בעבודה, בנין הארץ ורעיון תחית העם'.⁷⁵ אצל אנשי 'השומר הצעיר' הייתה ההתמסרות לדרך הלאומיות-היהודית, במידה רבה, כדי להחזיר דברים קדומים על מכונם וביתר תעצומות רוח. כמו למשל הרעיון המשיחי העברי המקורי, שעתה אמור להיות מיושם על-ידי אנשי 'השומר הצעיר', שיהיו 'אנשי הברית, חבר אנשים ושליחים, הקשורים ברעיון אחד של תעודה, של תנועה משיחית... הגואלת עם, היוצרת עם חדש'.⁷⁶

באמתחתם הנפשית-הרעיונית של ראשוני 'השומר הצעיר' בבואם ארצה חברו יחדיו החזרה לישראל הקדום ונאצל ההשראה עם אוצר רגשות ומושגים מודרניסטיים ומהפכנים כלליים. הם היו רוויים בתחושת משבר ערכים תרבותי, חברתי וכלכלי; חיפשו ללא הרף הגדרות חדשות של ערכים מוסריים ורגשיים; מלאו בציפיות עמוקות למצוא מקום טהור ונקי שיהלום חברה חדשה. בפרק הזמן של לפני ואחרי העלייה הייתה תודעת רבים מהם תפוסה כל כולה בשאלת הצדק החברתי, אשר 'העסיקתני במאד. ואת כל החזיונות ראיתי מתוך ענני עשן, ובכל שיר הבחנתי אנקת הדל... _____ [הקווקוו מראה על השמטת קטע מהמקור שנמסר לדפוס]... נשתחרתי מכל הרעש הזה. ים התכלת הפריד ביני ובין הגולה... ביפו ירדתי מן האניה'.⁷⁷ ובדומה,

72 השוני בין שתי הגישות: המשכיות ומהפכה, לדעת לקויר וחוקרים אחרים, הוא בהתאמה, השוני בין איש העלייה השנייה לבין איש העלייה השלישית. ראו: זאב לקויר, תולדות הציונות, ירושלים ותל-אביב תשל"ז (להלן: לקויר, תשל"ז), עמ' 236; אבינרי, תש"ם, עמ' 24-13; צור, תשנ"ה, עמ' 135; שפירא, תשמ"ח, עמ' 9-7.

73 על 'המרד בחיי ההוה והשאיפה לחדוש - חדוש מחלט ורבולוציוני ב"השומר הצעיר"', עיינו: שלמה בן-יוסף (הורוביץ), 'שמריה' (כ"ח אדר ב' תרפ"א), הפועל הצעיר, 24-25, י"ד ניסן תרפ"א, 22.4.1921 (להלן: בן-יוסף, שמריה, הפועל), עמ' 11; ועוד, על בקורת 'השומרים' את 'זקנת' הפועל הצעיר, עיינו: צבי ליבנה (ליברמן), פרקי העליה השלישית, תל-אביב תשי"ח, עמ' 41.

74 עיינו: מ"ז פייארברג, קבץ ספורים וכתבים, תל-אביב 1937, עמ' 94-90; דוד בן-גוריון, 'פרוטוקול ישיבת הוועד הפועל, הוועידה הכללית השנייה של ההסתדרות הכללית' (תל-אביב כ"ג שבט תרפ"ג), פנקס, כרך שני, א, ירושלים תרפ"ג, עמ' 34.

75 דרור, קבוצתנו, עמ' 20.

76 יהודה (יערי), בשיחה הכללית, קהילתנו, עמ' 73.

77 זאב (בלוך), בשיחה הכללית, קהילתנו, עמ' 47; שוהם, תשמ"ב, עמ' 127. עיינו גם: אדם מיצקביץ, פן טדיאוש, ורשה תרפ"א, עמ' 4: 'אשרי האיש, שבימים הכהים, / בשבתו על-יד האח

'אותה שעה עליתי על האניה שהפליגה ליפו כשאני מלא קרעים, מוסריות ורצון – לבריחה, אבל על כל פנים, בשאיפה עמוקה לעלית הנשמה'.⁷⁸

כמושפעים וממשיכים רעיונות ותכניות סופרים, הוגים ומנהיגים יהודים וציונים ממחצית המאה ה-19, ובדומה לסביבתם הפועלית הארצישראלית,⁷⁹ הודגשו בתודעתם 'החזרה לאדמה' וה'מגע את האדמה', עבודת האדמה ומלאכת הכפיים; הם סברו כי חיי הקבוצה והעבודה החקלאית יגרמו למיקוד מנהיר של הנפש ותיקונה; ולמעשה, יהיו כפעילות מרפאה לעם ישראל כולו. הם סיפרו כי הם חשו וחשים בארץ 'חופש ועליה', 'בהירות וטהרה'.⁸⁰ כך כתב משה הלנברג כי 'אני מאמין בפעולתנו השיתופית בחקלאות ומתוך חקלאות: וגם אאמין שהיא רק היא תשחררני מן הסתירות שבי, וגם תדריכני בדרך לעצמי, לבהירות ושקט'.⁸¹

מושג 'האדם החדש' 'השומר' היה רחב ומגוון, והושפע, שוחח והתעמת עם רעיונות והגויות שונות בנות הזמן; העיקריות שבהן היו של הפילוסוף הפולני-הגרמני פרידריך ניטשה,⁸² של הרופא היהודי הווינאי, זיגמונד פרויד,⁸³ של הסופר וההוגה הפולני הלאומי סטניסלב בז'וזובסקי,⁸⁴ של המחנך האוסטרי גוסטב וינקן,⁸⁵ של אהרון

עם מרעים, / יסגר דלת בפני אירופה ושאוונה, / ונשא את נפשו לימים הטובים / והגה וחלם על ארצו וגאוונה...'

- 78 אליהו, קהילתנו, עמ' 30.
- 79 עיינו: אביעזר מקאנדיע, היהודים עובדי האדמה בדרום ארץ רוסיה ומעמדם, ווינן תרל"ו; י"ב לינון, תעודה ישראל, שער ג, וארשה 1878, עמ' 165-166; אברהם מאפו, 'אהבת ציון', 'עית צבוע', כל כתבי מאפו, תל-אביב תרצ"ט, עמ' יט, תמא; אחד-העם, כל כתבי אחד העם, ירושלים תש"ז, עמ' מז; הרצל, כתבים, 'חלי המשפחה', 7, עמ' 292-295: 'רפור-חולים חדש כזה היא הציונות, כחובשים מתנדבים נכנסנו כאן לפעולה, ורוצים אנו לרפא את החולה, העם היהודי הדווי והמסכן, על ידי אורח-חיים בריא על אדמתו, אדמת אבותינו'; דוד בן-גוריון ויצחק בן-צבי, ארץ ישראל בעבר ובהווה (ניו-יורק תרע"ח), ירושלים 1979, עמ' 228; ראו: שמואל אטינגר, בין פולין לרוסיה, ישראל ברטל ויונתן פרנקל (עורכים), ירושלים תשנ"ה, עמ' 234-279; ישראל ברטל, 'המושגים "עם" ו"ארץ" בהיסטוריוגרפיה הציונית עד 1967', בתוך: יחיעם ויץ (עורך), בין חזון לרוויזיה, ירושלים תשנ"ח, עמ' 47-45.
- 80 אליהו, קהילתנו, עמ' 30. מתוך רגשות אלו קרא רפפורט לבובר לעלות לארץ, במכתב מ 1918; עיינו: מרדכי מרטין בובר, חילופי איגרות, כרך ב, ירושלים תשמ"ב, עמ' 507-508; ראו: צור, תשנ"ה, עמ' 158.
- 81 משה ה' (הלנברג), 'בשיחה הכללית', קהילתנו, עמ' 55; על העבודה בחקלאות כדרך חינוכי בתנועת 'השומר הצעיר', ראו: שריד, תשל"ט, עמ' 142.
- 82 עיינו: פרידריך ניטשה, כה אמר זרתוסטרא, ירושלים ותל-אביב תשל"ה (להלן: ניטשה, זרתוסטרא).
- 83 עיינו למשל: זיגמונד פרויד, טוטם וטאבו: כתבי זיגמונד פרויד, כרך ג, תל-אביב תשכ"ח (להלן: פרויד, טוטם).
- 84 עיינו: סטניסלב בז'וזובסקי, להבות, כרכים א-ב, תל-אביב 1939-1940; עיינו גם: ידידיה שוהם, יומן נעורים, ימיה הראשונים של תנועת השומר הצעיר לבוב 1917 – בית אלפא 1925, משה כהן

דוד גורדון⁸⁶ ומרטין בובר.⁸⁷ הגותם של שני האחרונים הייתה חלק ממכלול שרטוטים של 'היהודי החדש' בהגות ובספרות הציונית הכללית.⁸⁸ מכולם יחד הושפעו אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים בארץ בכואם ליצור בדמיונם, בחייהם ובפועלם 'טיפוס יהודי חדש',⁸⁹ שיהיה על-פי תפיסתם, בעל 'הנשמה הערומה והפשוטה'.⁹⁰ הם סיפרו כי בכואם לארץ 'הרגשנו עצמנו כאילו אנו נולדים מחדש';⁹¹ ותיארו כי עצם החיים בארץ פתחו, לכאורה, 'דף חדש' בחייהם, ומהפך איכותי בכל תודעתם וחושיהם.⁹²

- (עורך), גבעת חביבה 1987 (להלן: שוהם, יומן), עמ' 170-169; הורוביץ, האתמול שלי, עמ' 21, 76; ראו: מרגלית, תשמ"ה, עמ' 30; מינץ, תשנ"ה, עמ' 226-235.
- 85 עיינו, למשל, גוסטב וינקן, 'פרק מתוך: "בית הספר ותרבות הנוער"', בתוך: אלי שדמי (עורך), קורות, תעיות, השפעות: מקורות לחקר תולדות השומר הצעיר, 4, גבעת חביבה 1986, עמ' 38-42; עיינו גם: הורוביץ, האתמול שלי, עמ' 48-49.
- 86 עיינו: אהרון דוד גורדון, האדם והטבע: מבחר כתבים, ירושלים 1982 (להלן: גורדון, כתבים), עמ' 161-162, 262-266, 277-280; ראו: שפירא, גורדון, הפרק: 'התחלה מחדש או בריאה יש מאין', עמ' 284-324.
- 87 עיינו, למשל: בובר, נתיבות, הפרק: 'דרך הקודש', עמ' 177.
- 88 עיינו, למשל: יצחק בן-צבי, זכרונות ורשומות מהנעורים עד 1920, ירושלים תשכ"ט (להלן: בן-צבי, זכרונות), עמ' 301: 'ראשון במינו היה יחזקאל חנקין, שהפך מפועל עירוני האוחז במכחול צבעים, לצייד ואיש שדה, חדר למדבריות ולמקומות זרועים סלעי מגור. גילה נתיבות שממה וארח עם חיות פרא. הוא כבש את הטבע ואת לב שבטי פרא ובני ישימון. הוא היה דוגמא חיה של יהודי חדש, השב להידבק בטבע, השואף להינתק מקרקע העיר ומן ההווי הגלותי ולחזור אל דרכי חיי הדורות הראשונים'; יצחק בן-אהרון, ראיון עם צפורה כגן, 'סוציאליזם בישראל דין וחשבון', איגרא, 2, ירושלים תשמ"ו, עמ' 19-23; חזן, תשנ"ג, עמ' 43; צור, תשנ"ה, עמ' 230; ראו: מרק רוזנשטיין, 'היהודי החדש': הויקה למסורת היהודית בחינוך התיכוני הציוני הכללי בארץ ישראל, מראשיתו ועד קום המדינה, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשמ"ה; שפירא, תשמ"ח, עמ' 17, 21; אהוד לוז, מקבילים נפגשים, דת ולאומיות בתנועה הציונית במזרח-אירופה בראשיתה, תל-אביב תשמ"ה (להלן: לוז, תשמ"ה), עמ' 224-228; רינה פלד, 'האדם החדש' של 'השומר הצעיר', מראשיתה של התנועה באירופה ב 1913 ועד הקמת 'מפלגת השומר הצעיר' בארץ-ישראל ב 1946, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים 1995; רחל ארבל (עורכת), כחול לבן בצבעים, דימויים חזותיים של הציונות 1947-1897, תל-אביב 1996, עמ' 86-116; יעקב שביט, 'תרבות ומצב קולטורי' (להלן: שביט, תרבות), בתוך: ברטל, העלייה השנייה, עמ' 347-355.
- 89 מרדכי שנהבי (וינה), 'דברים מתוך הפרוטוקול של השיחה, בפגישת העולים עם חברי מרכז ההסתדרות', בתוך: ברל כצנלסון, אגרות ברל כצנלסון, כרך ג, תל-אביב 1976, עמ' 126-127.
- 90 אליהו, קהילתנו, עמ' 26; ראו: אבינרי, תש"ס, עמ' 175; אבן-זוהר, עיון, עמ' 6-1; זאב שטרנהל, בנין אומה או תיקון חברה, תל-אביב תשנ"ה, עמ' 61-95.
- 91 שמעון (וולף), 'בשיחה הכללית', קהילתנו, עמ' 35; ובדומה: כ' דוד, קהילתנו, עמ' 41; עיינו בדומה: בן-צבי, זכרונות, עמ' 6; ביסטריצקי, תרפ"ו, עמ' קנה.
- 92 עיינו: משה (מושקו) הרעד, 'על בית-אלפא', בתוך: פרקים בתולדות רמת-יוחנן, מהדורה שנייה, יולי 1988, עמ' 31; יהודה יערי, התחתיים, ספר העלייה, עמ' 883.

החיבור בין הקדום והמודרני הושפע מהלכי רוח ומחשבה מודרניסטים שמקובל לכתובם 'רומנטיים',⁹³ משל פרידריך ניטשה, שהושפע מצדו מהוגי דעות קודמים, כשפינוזה, רוסו וגיטה, בדבר מושג 'האדם העליון' המשוחרר מכל כבלי המוסכמות והפועל על פי דחפיו שלו בלבד.⁹⁴ ומשל מרקס ואנגלס, שכתבו כי 'אכן, רק בארברים [גרמנים] היו מסוגלים לחדש נעורי עולם בלה של ציביליזציה [רומאית] גוועת'.⁹⁵ ושמה, הביאה הפנמה זו לניגודים הפנימיים בתודעתם, בדומה לקרע הגדול שבלב של מיכה יוסף ברדיצ'בסקי;⁹⁶ שחלקו הועבר 'בירושה' דווקא מהרעיונות המורכבת והסבוכה בת הזמן, ולא דווקא מהוויית החיים היהודית.⁹⁷ קווים מהגותו של ניטשה, שערגה אמנם לטבעי ולפראי, אך קשורה הייתה עמוקות לכבלים ולהדחקות ומזדהה בהיחבא עם החלוש והפגוע, מופיעים בכתבי אליהו רפפורט, שגרס כי אם לא ימתחו יתר על המידה את שני צדיו של החבל הנפשי, עניין שבמציאות לא עלה יפה, אפשר, אולי, לאזן בין התרבות והפראות. ניטשה, ברדיצ'בסקי, אליהו רפפורט ומאיר יערי נזקקים ועורגים בכתיבהם לחומרים מיתולוגיים אלייליים או תנ"כיים;⁹⁸ חומרים שיהיו בעיניהם, תרופות וחומרי הזנה חיוניים לגאולה הלאומית הציונית, או שמא רכיבים מחודשים להגדרת הזהות הלאומית החדשה של החברה העתידית. הטענות, ההצעות ותפיסות העולם האלו אמורות היו לעבור לחיי המעשה, או ליתר דיוק, לניסויים ולבדיקה בהתיישבות החדשה בארץ.

93 על כך, ראו למשל: ישעיה ברלין, 'עשור מופלא 1838-48: לידתה של האינטליגנציה הרוסית', מולד, 85-86, יג (אב-אלול תשט"ז), עמ' 315-325.

94 הורוביץ, האתמול שלי, עמ' 91; עיינו גם: דוד הורוביץ (קבוץ 'השומר הצעיר', תמוז תרפ"ב), 'תנועת הנוער', הפועל הצעיר, 33, א' מנחם אב תרפ"ב, 26.7.1922 (להלן: הורוביץ, תנועת הנוער), עמ' 9; הכהן, במערכות, עמ' 9; יערי, תשל"ב, עמ' 33; ראו: George L. Mosse, *Toward the Final Solution, A History of European Racism*, Wisconsin 1978, p. 30; Steven Aschheim, *The Nietzsche Legacy in Germany 1890-1990*, California 1992, pp. 201-231. 13, 86-94; בן הלפרן ויהודה ריינהרץ, 'תרבות פוליטית ומציאות בעלייה השנייה', בתוך: ברטל, העלייה השנייה, עמ' 11-18.

95 קרל מרקס, פרידריך אנגלס, 'מוצא המשפחה, הקניין הפרטי והמדינה' (1884), בתוך: כתבים נבחרים, כרך ב, מרחביה 1955 (להלן: אנגלס, המשפחה), עמ' 235.

96 עיינו: מיכה יוסף בן גוריון (ברדיצ'בסקי), כתבי מיכה יוסף ברדיצ'בסקי: ציונים, כרך ב, תל-אביב תרצ"ו, עמ' עג-עד; הנ"ל, 'שני קטעי מכתבים אל ירחמיאל שקפניוק', בתוך: אבנר הולצמן, הכרת פנים: מסות על מיכה יוסף ברדיצ'בסקי, תל-אביב תשנ"ד (להלן: הולצמן, תשנ"ד), עמ' 73; עיינו גם: יערי, פרקי חיים, עמ' 53; ראו: אבנר הולצמן, אל הקרע שבלב: מיכה יוסף ברדיצ'בסקי: שנות הצמיחה (תרמ"ז-תרס"ב), ירושלים ותל-אביב תשנ"ו, עמ' 53-58.

97 ראו: הולצמן, תשנ"ד, עמ' 225.

98 עיינו: פרידריך ניטשה, לגניאולוגיה של המוסר, מעבר לטוב ולרוע, ירושלים ותל-אביב תשכ"ח, עמ' 352-353; ראו גם: יעקב גולומב, 'על זיקתו הדו-ערכית של נורדאו כלפי ניטשה', היסטוריה, 7 (שבט תשס"א), עמ' 51-77.

אליהו רפפורט קרא למהפך ערכים רוחני, נפשי ומוסרי-נורמטיבי בתפיסת הנפשיות-גופניות המסורתית הרווחת של היהודים, כמושפע מהגותו של שפינוזה;⁹⁹ בדומה להלכי רוח בני הזמן בתנועה הציונית, וכמו מיכה יוסף ברדיצ'בסקי, המושפע מניטשה,¹⁰⁰ המבקש או מתריס כלפי באי העולם הגויים: 'הנני נותן לכם את המחשבות שלנו, את הדעות שלנו, את התורות והמשפטים, חוקי החיים וחוקי הלב; ואתם תתנו לי את הגוף, את גופו של ישראל הקדום, את הטבע שלו ואת החיים הפשוטים שלו. השיבו לנו את ימי נעוריני'.¹⁰¹ מאיר יערי כתב, גם הוא כמושפע מהלכי הדעות החדשים: 'אנו היהודים הרגנו באורח ברברי את התרבות, וכפינו על העולם אמונה [מונותיאסטית] ואת י"ג העיקרים [של האמונה היהודית שכתב ר' משה בן מימון]. אל נא נספור את המידות [של האל] אל נא נסכם [נגביל] את החיים. יקום פה בארץ-ישראל יהודי אחר – פאגאני'.¹⁰² ועוד כתב כהמשך וכצדד האחר של אותם הלכי רוח מעריצי ושואפי הרוח הקדומה באשר היא: 'סבור אני, שנחוץ מאמץ קדחני לרכישת הלשון העברית, שהיא המפתח לתנ"ך, שידיעתו וספיגתו האורגנית מעוררת בנו, אף כי לא בלבד, את הספונטאניות הארוטית היהודית המיוחדת – את שיר השירים [התנ"כי] ואת האקסטאזה הנבואית'.¹⁰³

אף על פי כן, יש לשער כי התקווה והקביעה בליבותיהם ובפיהם של רבים מאנשי 'השומר הצעיר' הראשונים כמו גם סביבתם הלאומית והחברתית כי 'בארץ-ישראל הולך ונוצר יהודי חדש, העשוי לבלי חת, יהודי היודע לעמוד על נפשו, יהודי היודע להגן על כבודו ועל כבוד עמו, עם חדש הולך ונולד בארץ-ישראל',¹⁰⁴ שימשה במידה רבה גם כאיזון, כחזיון נפשי וכתשובה קיומית לרבבות יהודים, בעיקר לצעירים שבהם, למול טלטלותיה האיומות של מלחמת העולם הראשונה וספיחיה, ולמעשה למול מצבו

-
- 99 עיינו בדומה: ברוך שפינוזה, מאמר תיאולוגי-מדיני, ירושלים תשנ"ג, עמ' 43: 'אלמלא ריככו יסודות אמונתם [של היהודים] את נפשותיהם, הייתי מאמין בהחלט כי ביום מן הימים בבוא שעת הכושר, כפי שענייני בני-אדם הם בני-שינוי, שוב יקימו את ממלכתם ואלוהים יבחר בהם מחדש'. ראו בדומה: שלמה אבינרי, משה הס, בין סוציאליזם לציונות, תל-אביב תשמ"ו, עמ' 35.
- 100 עיינו למשל: אחד-העם, 'שינוי הערכין' (נדפס בהשלה, אב תרנ"ח), בתוך: אחד-העם, כל כתבי אחד העם, ירושלים תש"ז, עמ' קנד-קנו.
- 101 מיכה יוסף בן-גוריון (ברדיצ'בסקי), הרהורים, כתבי מיכה יוסף ברדיצ'בסקי, תל-אביב תרצ"ו, עמ' נט, עט; ועיינו גם: הנ"ל, פרקי יומן, ינואר-נובמבר 1905, בתוך: אבנר הולצמן (עורך), גנוי מיכה יוסף, קובץ ו, תל-אביב תשנ"ה, עמ' 75; ראו: לוז, תשמ"ה, עמ' 219-230; שפירא, תשנ"ב, עמ' 47.
- 102 יערי, נספח יא, עמ' 393-394; השו"ו: שאול טשרניחובסקי, 'לנכח פסל אפולו' (אודיסה-היידלברג, 1899), בתוך: שירי שאול טשרניחובסקי, תל-אביב תשכ"ח, עמ' כד-כה.
- 103 מאיר יערי, 'מכתב' (אוגוסט-נובמבר 1919), פורסם: M. J., 'List z przed trzech lat', *Haszomer*, 1 (1923), pp. 5-6, בתוך: מינץ, תשנ"ה, עמ' 355.
- 104 יהודה יערי, כאור יהל, עמ' 103.

הקיומי הרעוע של 'היהודי הנצחי'.¹⁰⁵ נושאי רעיון 'היהודי החדש' באותו זמן הודיעו כמו פיהם על התועלת הנפשית-החברתית הרבה הגלומה בו; כי 'זהו אור הנחמה המאיר לנו מתוך האופל!'¹⁰⁶ 'היהודי החדש' היה אפוא מנקודת מבטם, מעין הצעת משמעות נעלה או משמעות בכלל לקיום היהודי ובעבורו היה 'טעם לסבל, יש תגמול לכאב, הצער מצרף'.¹⁰⁷

ג. הצעות וסדרים: משפחה, עדה, חברה

בתודעתם התרוצצו מגמות רעיוניות שונות ולעיתים, לכאורה, מנוגדות, שרווחו במכלולי התודעה של התנועה הציונית, כמו גם בתפיסות עולם של תנועות המונים אירופיות בנות הזמן, והם: 'תיקון העולם' הלאומי, 'תיקון העולם' האוניברסלי והסוציאליסטי, והניסיון למזג ביניהם.¹⁰⁸ זאת, כהמשך לתוכני התרבות היהודית המסורתית אשר מאז התנ"ך, שילבה רעיונות של צדק ושלוה אוניברסלי מחד, ופרטיקולריות לאומית מאידך. הפתרון הבולט שעיצבו אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים, לניגוד שלכאורה, בין מגמת השבטיות הצנטריפטלית, לבין מגמת האוניברסליזם הצנטריפוגלי, היה עיצובם מחדש המהפכני של מושגי ה'משפחה', 'הלאום', וה'קניין'. מושגים פרטיקולריים אלו, המושתתים על הקשר הביולוגי מדור לדור, הורחבו והופשטו. אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים בארץ העדיפו להגדיר את עם ישראל, לא על פי עקרון השבטיות או האתניות הביולוגית, ולא בדרך ההלכתית המסורתית, אלא על פי שלשלת היצירה ההיסטורית התרבותית-הרוחנית הישנה-החדשה של האומה, בדמותה של 'המשפחה הרוחנית'.¹⁰⁹ עם זאת, יש לשער, כי תהליכי התפרקות ושבירת המשפחה, המסגרות החברתיות וההשתייכות הלאומית והדתית; ממפנה המאות ה 19 וה 20 עד לתקופת המלחמה

105 לאחר שנים, כפי הנראה בתחילת שנות השישים, כתב יהודה יערי, שהתגורר אז בירושלים: 'שאנו בני הקיבוצים, בברנו לנו דרך חדשה לילך בה ואפשר, אפשר מאד, שמתוך הליכה בדרך זו ישתנה משהו גם בעצם מהותנו. אפשר שסגנון החיים החדש שיצרנו לנו ייצור לבסוף גם אדם חדש. לפי שעה עדיין לא ראיתי שנשתנה משהו בנו, עדיין לא ראיתי את המהפכה שנתחוללה בעצם מהותנו. זוהי האמת ואין מה להתבייש בה'. יהודה יערי, דרכי איש: שבעה סיפורים, תל-אביב [חסרה שנה], עמ' 125-126.

106 הנ"ל, שם, עמ' 104.

107 יהודה יערי, כאור יהל, עמ' 130.

108 עיינו: הורוביץ, האתמול שלי, עמ' 63-56; בדומה: יצחק גרינבוים, דור המבחן, תל-אביב תשי"א, עמ' 11-12; ראו: שריד, תשל"ט, עמ' 205; שפירא, תשמ"ח, עמ' 36.

109 דוד כ', קהילתנו, עמ' 42; יהודה (יערי), בשיחה הכללית, קהילתנו, עמ' 74-73. דוד הורוביץ, עמדתנו, עמ' 116-117; עיינו גם: אחד-העם, 'סך-הכל', כל כתבי אחד העם, ירושלים תש"ז, עמ' תכא-תכח; אברהם שרון, רצוננו וקלסתר פנינו, תל-אביב תש"ז, עמ' 9-15; ראו: לקויר, תשל"ז, עמ' 134-141; דוד ויטל, 'צרת היהודים וצרת הציונות', הציונות, כרך ט (תשמ"ד), עמ' 10.

הגדולה וספיחיה, ואחר השנים הראשונות בארץ, הם שהאיצו וזירזו בקרב הנוער היהודי במרכז ומזרח אירופה, ואנשי 'השומר הצעיר' הראשונים בכללם, ליצור רעיונות כלל, קהילה ועדה חדשות ומופשטות.¹¹⁰ שכן, עצם התפרקותם נתפסה כמרוקנת מתוכן את משמעות המשפחה הביולוגית-השבטית, וכמובילה את בני-האדם לאחווה מופשטת אל-טבעית ועל-משפחתית.¹¹¹

'המשפחה החדשה' כבסיס ל'חברה החדשה', היא אפוא מחאה עצומה כנגד התמוטטות ערכים, מסגרות, אמונות ומעגלי השתייכות; התמוטטות, שהולידה תחושות ניכור, 'תלישות' וחוסר שייכות כל שהיא כבני אדם וכיהודים.¹¹² כך כתב מאיר יערי כי 'לעיתים אנו שוכחים שמחברת אותנו השליה הגדולה. שלילת המשפחה הפיליסטרית [הבורגנית והשטחית], האשה הכובסת [כמעמד מנוצל], המדינה הבורגנית, החברה הממוכנת, החינוך הישועי, היהדות הגלותית והדוגמטיות של האמונה ועוד ועוד. שלילה זו אוכפת עצמה עלינו יום יום, היא ניצבת בפנינו ומבקשת להחניקנו [?!]'.¹¹³ גם הקריאה הכועסת, המורדת: 'בואו נעזור איש לאחיו. הרי אחים אנו כלנו, אם אחת לא – רחמניה ילדה אותנו, ואב רע אחד פזר אותנו בזדון על פני כדור התבל. נלך שלובי זרוע, אולי נהיה יותר חזקים, אולי נוכל לפתור יחד את החידה',¹¹⁴ הייתה כמעין התמודדות מיוסרת, ואולי גם בונה, לתופעת התפוררות המשפחה שארעה על כורחם של הכותבים. ביצירת נתן ביסטריצקי, ימים ולילות, שגיבוריה אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים בארץ, כמעט כל דמויות הנערים (ולא הנערות) חולמים, חושבים ומשוחחים

110 עיינו למשל: יערי, פרקי חיים, עמ' 28-29; ראו: מרדכי לוי, 'המשפחה בחברה מהפכנית יהודית, נורמות והליכות בקרב חברי הבונד', מאסף, יג (תשמ"ב-תשמ"ג), עמ' 109-126; הנ"ל, המשך, שם, יד, עמ' 157-171.

111 עיינו והשוו: אורי צבי גרינברג, 'חזון אחד הלגינות', בתוך: כל כתביו, דן מירון (עורך), כרך ב, ירושלים תשנ"א, עמ' 14: 'התזכרון, אלוהים, / עדת עלמים ועלמות, / ללא אב פה וללא אָם פֶּה, / כמו בצבא, במערכה, / יוסף הפטמן, 'שיר החלוצים', הפועל הצעיר, 12, י"ג טבת תרפ"א, 24.12.1920, עמ' 9: 'אָם עֲגַמְתָּ לְמִן־כָּת / יָד אַהוּבָה, פְּרַכְתָּ-אָם, / הוּמִים גְּלִים פְּכָנְתָּ / אַן אֶל לְבָב הוּמִים הֵם'. שיר עממי ללא שם מחבר, אצל חיים גורי, דן גלברט ושלמה שבא (עורכים), סיפור המעשה, חמישים שנה להסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל, תל-אביב תשכ"ט, [חסרים מספרי עמודים]: 'את משפחתי כבר שכחתי: / משה, חנה, דבורה - / אחי ואחיותי המה / כל המרקדים "הורה"', אשר נתחבר תחילה בידיש 'בכביש חיפה-גי'דה-עפולה בשנים 1921 או 1922'; ראו: מנשה גפן, 'ההווי החלוצי באספקלריה של הזמר', בדרך, ד (אוגוסט 1969), עמ' 117, הערה 23.

112 עיינו: ידידיה שוהם, 'לתולדות השומר הצעיר', הדים, 97 (מאי 1972) (להלן: שוהם, לתולדות), עמ' 53; דרור, חברה אחרת, עמ' 5-6.

113 יערי, נספח יא, עמ' 396.

114 דוד כ', קהילתנו, עמ' 40. עיינו גם: שוהם, לתולדות, עמ' 53.

ומתגעגעים בלבם עם הוריהם.¹¹⁵ ומאידך, דמות האב, בכתבי אנשי 'השומר הצעיר' בשנים הראשונות, מוצגת, בדרך כלל, כדמות שלילית, שאֵתה נאבקים ומתווכחים; האב הוא סמל העבר השנוא, המסורת הכובלת, המנהיגות הכפויה, אליו מקושרים ערכים שליליים של מוות, שנאה והתנשאות, לעומת ערכי הנאת החיים, האהבה והקרבה שמזכירה האם.

בכתבות נוספות של אנשי 'השומר הצעיר': הבן חושש שהאב רוצה להורגו, או לפחות לצמצם את כוח החיים הפנימי שלו, לחסום בפניו התוודעות לאורחות חשיבה שונות משלו.¹¹⁶ 'מי אתה האיש אשר כח לו והעזה להיות כופת עלי בשעה זו, להיות נצב מעל לנשמתתי? האתה זה? אתה? – אבי? מה תשאל מאתי בשעה זו? חשבון, שוב חשבון? תכונה? חובה? הכרת תודה? פרעון? זעם? איום? אך! הנח לי – דבריך, דברים של מה בכך, נעלמו מתמול ואינם. ואף אם טרם התגברתי עליך עד היום, קבר אקברך מחר בחיק עולמי החדש. לא תהיה לי יותר, כי לא בגללך ראיתי חיים – מחיקה יצאתי, מחיק הכלה, האשה, ולא מחיק אם אחרת'.¹¹⁷ ויש מי שאצלו האב והאם גם יחד הנם דמויות שליליות.¹¹⁸

אבל, הכעס והשנאה לאב, עד כדי רצון להורגו, קשור, לפעמים דווקא בהזדהות המלאה עמו, או בנוכחותו השורשית מדי, בבוא הבן-הכותב להתקרב אל האישה. האב האב-טיפוסי כאילו מזדווג עם כל 'חיק', מילה מעודנת, סובלימטורית, לאיבר המין הנשי, או למהות הנקבית בכלל, שבה מצוי בנו. משום כך, נהיה הבן, עבור 'אביו', רק מעין קרדום מיני לחדור בו אל האישה, או כעין מעדר חקלאי גרידא להפריח את שממותיה של אדמת 'נוריס' העמק יזרעאלית. כך כתב אליהו רפפורט אל 'מאיר [יערי!]', הנה דמות סולם-יעקב, אשר עליו דברת; ממדרגה למדרגה יעבור הקול – אב לאב יביע נצחון: "שא את עצמך בכל חיק אשר תחפוץ, שא אותי בכל חיק אשר תרצה" – סלמך, הסלם השמימי עובר דרך ישותי'.¹¹⁹

לא פחות ממה שבטאו כתיבות כאלו רגשות כמוסים וגלויים, הם בטאו מושפעות ו'מודעות' רעיונית-נפשית למשנה שבאה מבית מדרשו של זיגמונד פרויד, ולטענותיו בדבר האדיפאליות המובנית בנפש האיש, וגם מושפעות מכתובתו הסבוכה של פרידריך

115 עיינו: ביסטריצקי, תרפ"ו, עמ' קט-קיג, קפח-קפט; ובדומה: משה (קניגשטיין) אבנימלך, 'על הגבולין' (ירושלים 14.4.1924), 'ממעמקים, קובץ מוקדש לעיניני השומר הקשיש', בתוך: אלי שדמי (עורך), 'בית-אלפא 1924 - עפולה 1926', מקורות לחקר תולדות השומר הצעיר, 3, יוני 1985, עמ' 8.

116 רבי, 'בשיחה הכללית', קהילתנו, עמ' 45; אסף (מיכאל), 'ברנר (בשולי הספר "שכול וכשולן")', קהילתנו, עמ' 154.

117 אליהו, קהילתנו, עמ' 25.

118 דוד כ', קהילתנו, עמ' 40; עיינו גם: ביסטריצקי, תרפ"ו, עמ' תקעח-תקעט.

119 אליהו, קהילתנו, עמ' 25.

ניטשה, שהשפיעה גם על פרויד עצמו.¹²⁰ שכן, אנשי 'השומר הצעיר' יוצאי וינה וגליציה הכירו את זיגמונד פרויד וכתבו וקראו בהיותם בחוץ לארץ ובארץ.¹²¹ מאידך, בניגוד לדימויה המרדני, הנערי והמתנער, הוקמה ונוהלה תנועת 'השומר הצעיר' בשנותיה הראשונות על-ידי מבוגרים בטווח גילים רחב, בעלי מקצועות ותפקידים ממסדיים, חלקם מנהלי בתי ספר יהודיים כדוגמת 'בתי-הספר של 'תרבות', שעודדו את כל תלמידיהם להצטרף לתנועת הנוער הציונית החדשה.¹²² כמו כן, דווח במקורות שונים על יחסים טובים, בין מנהיגי קני 'השומר הצעיר', לבין רבנים וראשי ציבור במקומות מוצאם.¹²³ יתר על כן, נראה כי 'המרד באב' אורגן והופעל פעמים רבות בעזרתו ובתמיכתו הפעילה; אולי כהמשך לשינויים בני הזמן ולמרד של האב באביו, ולמאבק בין תומכי התנועה הציונית לבין מתנגדיה במזרח ומרכז אירופה. תנועת 'השומר הצעיר' בחרה לבטא את הווייתה המורדת כביכול על ידי שירו של דוד שמעוני-שמעוני, איש העלייה השנייה וחניך אסכולות רוסיה וגרמניה,¹²⁴ שהפך

- 120 עיינו: פרויד, טוטס, עמ' 146-147; על הערצתו של פרויד את ניטשה, עיינו: זיגמונד פרויד, 'לתולדות התנועה הפסיכואנליטית', כתבי זיגמונד פרויד, כרך ג, תל-אביב תשכ"ח, עמ' 191; על האל-הבן, 'העברי' עיינו: ניטשה, זרטוסטרא, עמ' 11-12, 71, 235. הגם שניטשה עצמו מזדהה בגלוי ושלא בגלוי עם דמות הבן, וכן, עיינו: פרידריך ניטשה, 'אגרות', בתוך: שקיעת האילנים, ירושלים ותל-אביב תשל"ח, עמ' 379.
- 121 עיינו: אליהו (רפפורט), 'יום במחצבה (מכתב למרטין בובר)' (1-1921.11.3), קהליתנו, (להלן: רפפורט לבובר), עמ' 193; אליעזר הכהן, 'במערכות התרבות בימינו' (1936), הדים, 96 (דצמבר 1971) (להלן: הכהן, במערכות), עמ' 9; מאיר יערי, במאבק לעמל משוחרר, מבחר דברים בשאלות ההסתדרות ותנועת הפועלים, תל-אביב תשל"ב (להלן: יערי, תשל"ב), עמ' 33; יערי, נספח יב, עמ' 402; יערי, פרקי חיים, עמ' 38; הורוביץ, האתמול שלי, עמ' 21-22, 91; שוהם, יומן, עמ' 177; ידידיה שוהם, 'הקדמה', בתוך: אליעזר הכהן, בנתיבי קיבוץ, מרחביה ותל-אביב תשל"ג, עמ' יא-טו; מאיר תלמי, משמר העמק בשנות השמונים, משמר-העמק תשנ"ג, עמ' 84; ראו: דוד ביאל, ארוס והיהודים, תל-אביב 1992, עמ' 242; צבי לם, שיטת החינוך של השומר הצעיר, סיפור התהוותה, ירושלים תשנ"ח (להלן: לם, תשנ"ח), עמ' 105-103. ויילר, הרעות, עמ' 88-86.
- 122 עיינו, למשל: זלמן ליבנה, ווהלין, בתוך: יוסף שמיר (עורך), השומר הצעיר בפולין 1913-1950, תל-אביב תשנ"א (להלן: ליבנה, שמיר), עמ' 84-83.
- 123 עיינו: סדן, תשל"ב, עמ' 199-204; חזן, תשנ"ג, עמ' 44-45, 58; ידידיה שוהם, 'השנים הראשונות של השוה"צ 1913-1973', מאסף, ו (מארס 1974), עמ' 125-134; בורשא: משה זרטל, קן נעורים, השומר-הצעיר בווארשה, 1913-1943, תל-אביב תש"ס, עמ' 53-55, 69-68; בליטא: יעקב עמית ודניאל בן-נחום, מראשית עד אחרית: ספר קורות השומר הצעיר בליטא, תל-אביב תשמ"ו, עמ' 51.
- 124 ראו: דן לאור, 'הופעתו של דוד שמעוני על רקע תקופת העלייה השנייה', דפים למחקר בספרות, 8 (תשנ"ב), עמ' 253-270.

להמנונה. השיר נכתב הן בהשראת פסוקי התנ"ך,¹²⁵ והן בהשפעת מילות המשורר הגרמני ריכארד דימהל [Dehmel],¹²⁶ ופורסם לראשונה באביב תר"ף 1920.

אל תשמע בני למוסר אב / ולתורת אָם אל אוזן תט, / כי מוסר אב הוא:
 "קו לקו..." / ותורת אם: "לאט, לאט..." / וסופת-אביב דוברת כן: /
 "הקשיבה איש, לשיר הבן! // לשיר הבן ולשיר הנין, / הבא מבעד
 ערפל עב... / ודרס לך שביל. וסורה מן / הדרך / הלך בה האב, / כי למה
 תחטא אל הדור, / דור עתיד רחוק מוצף-אור?"¹²⁷

ואילו בזיכרונותיו, כאחד מיני רבים מסיח לפי תומו חניך 'השומר הצעיר' על הימים ראשונים בקן וארשה; כיצד קבלו לרשותם חניכי 'השומר הצעיר' שימוש ללא תשלום במבנים של יהודי עשיר ליד העיירה פולבי עבור מחנה קיץ; כיצד תהלוכותיהם הססגוניות של נערי 'השומר הצעיר' התקבלו ברחוב היהודי בהתרגשות עצומה; וכיצד לקראת ערב הפרידה ממחנה הקיץ,

נתבקשנו ע"י [על-ידי] סניף ההסתדרות הציונית בעיר לערוך נשף פרידה. ודאי שנענינו ברצון... האולם היה מלא מפה-לפה, באו ילדים בני-נוער ומבוגרים... המחזנו מין דו-שיח "מהפכני" מאד [כך במקור], בין אב ובנו. הבן החליט לעלות לארץ-ישראל והאב מתנגד בכל תוקף. והנה הושר ברקע השיר "אל תשמע בני למוסר אב" [של דוד שמעונוביץ-שמעוני] והבן מחליט, למרות הכל, ללכת לארץ-ישראל, למולדת... ההתלהבות היתה עצומה, וזכינו למחיאיות כפיים סוערות.¹²⁸

'המשפחה החדשה' של אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים תהיה, על פי תפיסתם, משפחה מופשטת, אל-טבעית, משפחה של הנוער, שתוקם על ידי הנוער עבור הנוער; ותושפת על יחסי הרעות ורגשות האהבה, ולא על קשרי הדם והשבט הקודמים של

125 תנ"ך, משלי א', ח': 'שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך'. ישעיה כ"ח, י"א: 'זהיה להם דבר ה' צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם למען ילכו וכשלו אחר ונשברו ונוקשו ונלכדו'.

126 אשר פסוק ממנו הובא כמוטו לשירו של שמעונוביץ:

'Und wenn dein Vater zu dir spricht, / So hör ihn nicht, So hör ihn nicht! //

עיינו והשוו: ה' (שלמה הורוביץ בן-יוסף), 'שנה אחת (קטעים מיומן)', קהילתנו, עמ' 104.

127 דוד שמעונוביץ (שמעוני), [ללא כותרת], התקופה, 7 (ניסן-סיון תר"ף), עמ' 411; עיינו גם: חזן, תשנ"ג, עמ' 60.

128 קובה דורון, 'זכרונות בראשית', הדים, 113 (יולי 1983) עמ' 10; עיינו גם: יעקב פדן, 'לתולדות "השומר הצעיר" ברומניה', הדים, 106 (יולי 1977) עמ' 66; ליבנה, שמיר, עמ' 81-80.

חבריה.¹²⁹ אליהו רפפורט הציע קבוצה-עדה' שתמשיך את חיי הקן 'השומרי', ותהיה מורכבת מגרעיני המשפחות העתידות. 'המשפחות מתחברות על יסוד נשואין מונוגמיים וחוג של רעים, הקשר הוא: נאמנות רעים ולא אחות-דם [שתהיה על פי רפפורט בעתיד] מתוך אחוה ורצון; ובדורות הבאים [תהיה] גם קורבת הדם'.¹³⁰ ואילו, מאיר יערי וחברים נוספים הציעו, בשנים הראשונות בארץ, שחיי הקבוצה ה'שומרית' יהיו מושתתים על אהבה חופשית רב-מינית, דהיינו בין גברים לגברים ובין גברים לנשים, בתוך הקבוצה-המושבה' ו'העדה-המשפחה 'השומרית'; מעמדה של האשה ב'עדה השומרית' החדשנית הלזו, היה נתון בדיון מתמשך בין אנשי 'השומר הצעיר', בהשפעת משנותיהם של אפלטון, מרקס ואנגלס, וגוסטב לנדאוואר על 'הלאמת הנשים', או על שותפות הגברים בנשים כ'מכשירי ייצור';¹³¹ או להיפך בדבר שיתוף שוויוני של הנשים בתפקידי החברה;¹³² בלעדי מסגרת המשפחה המסורתית, כדרך לבנין וליכוד הקבוצה 'השומרית'.

על מהותה של משפחה זו, כתב יערי על לחברי 'השומר הצעיר' באירופה, והציע כי 'נקדש נא את החוויה האירוטית המאצילה עלינו ומחברת אותנו כאחים לעדה. האחים לעד יתגברו על המשפחה הפילסטרינית [הבורגנית, השטחית]. אם וכאשר תנטרו את

129 דגם זה מפריך את טענותיו הכוללניות של מוסה בדבר האיפיונים השבטיים והדמיים של הלאומיות העברית החדשה. ראו למשל: G. L. Mosse, *Max Nordau: Liberalism and the New Jew*, Confronting Jewish and Western Nationalism, Hanover-London 1993

130 אליהו, 'בשיחה הכללית', קהילתנו, עמ' 29; מושג 'המשפחה' המופשט של רפפורט שונה ודומה למושג 'המשפחה הגדולה' של גורדון; עיינו: גורדון, כתבים, עמ' 175; ראו: צור, תשנ"ה, עמ' 231-237. רחל אלבוים-דרור, 'נשים באוטופיות הציוניות', קתדרה, 66 (טבת תשנ"ג), עמ' 113. שביט, תרבות, עמ' 348-349.

131 על רעיון של שותפות בנשים, עיינו: אליהו, קהילתנו, עמ' 31. עיינו, בדומה: אפלטון, פוליטיאה (סדרי מדינה), כתבי אפלטון, כרך ב, ירושלים ותל-אביב תשי"ז (להלן: אפלטון, פוליטיאה), עמ' 328-462. אצל אפלטון ניתן למצוא את כל גווני ההתייחסות לנשים; משנאה, זלזול והרכשה ועד רעיון לשלבן כשותפות שוות בחברה, רעיון שמצא את השראתו, דווקא, מהתבוננות בכלבים וכלבות שמירה (!). השפעתו של אפלטון ניכרת בכתבי מרקס, שכתב את עבודת הדוקטור על פילוסופיה יונית. אצל מרקס ואנגלס בצד התמיכה בשוויוניות מוחלטת לנשים כחלק מהתפתחותה של החברה, ניכרת בין השיטין גם העמדה המפלה, שכלפיה בקשו לצאת. קשת התייחסויות זו משתקפת גם במקורות אנשי 'השומר הצעיר'. עיינו: קרל מארקס, פרידריך אנגלס, 'מניפסט של המפלגה הקומוניסטית' (1872), בתוך: כתבים נבחרים, כרך א, מרחביה 1955 (להלן: מרקס ואנגלס, מניפסט קומוניסטי), עמ' 19-20; ראו: הוגו ברגמן והנס כהן, לזכרו של גוסטב לנדאוואר, תל-אביב תרפ"ט, עמ' 8. וכן, על 'השותפות בנשים' אשר נוסתה בקומונות מודרניות חילוניות ודתיות, השוו וראו: טובין התנועות השיתופיות, עמ' 233-234; מנחם שדמי, קומונות בעולם ובקיבוץ, תל-אביב תשמ"ה, עמ' 102-103; יעקב עובד, מאתיים שנות קומונה בארצות הברית, תל-אביב תשמ"ו (להלן: עובד, תשמ"ו), עמ' 213-217.

132 עיינו גם: אפלטון, פוליטיאה, עמ' 328-462; מרקס ואנגלס, מניפסט קומוניסטי, עמ' 19-20; אנגלס, המשפחה, עמ' 127-272.

האוצר הזה, לא העבודה ולא העוני ולא האשה בלבד ובכלותה, לא ישיבו אותכם לצורת החיים הישנה הגלותית'.¹³³ יתרה מזאת, מאיר יערי, אשר הספיק לשרת בצבא האוסטרו-הונגרי בימי המלחמה הגדולה,¹³⁴ וכן, חברים נוספים מאנשי 'השומר הצעיר' הראשונים בארץ, הציגו, שקבוצות אנשי 'השומר הצעיר' המתיישבות בספר ובגבולות הארץ, יקומו במתכונת צבאית; ויהיו גבריות בלבד, כדוגמת 'הגדוד הקדוש-האירוטי האפלטוני',¹³⁵ כדוגמת 'בית הגברים' האנתרופולוגיסטי של האנס בליהר,¹³⁶ וכדוגמת קבוצות קוזקים צבאיות למחצה: הז'פרוזאיים, שהתיישבו בספר האוקראיני.

הספר הארץ-ישראלי תוכנן להיות, אצל יערי, למעין, חבל ז'אפורז'אי יהודי [הוא כתב בפולנית: Zaporozje zydowskie].¹³⁷ יערי הושפע מאנשי ארגון 'בר-גיורא' ו'השומר';¹³⁸ ולאחר שנים ספר, כי 'הצעתי אז שנהיה כ"זפורז'ה" חברות גברים של קוזאקים, ... תהיינה אתנו גם שלוש ג'דות [ערבית: חזקות], בחורות אמיצות במכנסיים ואנו נהווה את חברת הגברים. ומה יהיה גורל יתר החברות? הן תהיינה בקומונה החילונית (!) שתקום בפנים הארץ, שם גם תהיינה משפחות, שם אין מלחמה – שם שלום, זה לא קרבן זה נוחיות'.¹³⁹

לא מעט מאנשי 'השומר הצעיר' הראשונים האמינו כי האחווה והארוטיות הבין-גברית, ה *Männerbund*, היא מערך הרגשות ההכרחי לליכוד אותה החברה-המשפחה

133 יערי, נספח יא, עמ' 398.

134 עיינו: יערי, פרקי חיים, עמ' 35-31.

135 עיינו בדומה: אפלטון, 'המשתה', כתבי אפלטון, כרך ב, עמ' 99.

136 עיינו: האנס בליהר, פרק מתוך 'תפקיד הארוטיקה בחברה הגברית' Hans Blüher, *Die Rolle der Erotik in der Mänschlichen Gesellschaft*, 1919-1920, תעיות, השפעות, מקורות לחקר תולדות השומר הצעיר, 4, גבעת חביבה 1986 (להלן: בליהר, הארוטיקה), עמ' 50-44. ראו: ויילר, הרעות, עמ' 93-90.

137 עיינו: מאיר יערי, מאמר: Meyir Jaar, 'My a Palestyna', *haszomer*, 8 (1920), pp. 18-20. מינץ, תשנ"ה (להלן: יערי, נספח ח), עמ' 361; הכהן, בובר, עמ' 89-90; ראו: מרגלית, תש"ס, עמ' 44-45. אבנר הורוביץ, תנועת העבודה והמדינה: יצחק טבנקין ומאיר יערי מול הממלכתיות, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים 1997, עמ' 267-272.

138 עיינו, בדומה: יומנו של יצחק הוז, בתוך: גרשון גרא, בית בתל-אביב, סיפורה של משפחת הוז ימי ראשית – 1905-1920, תל-אביב 1987, עמ' 57; ראו: זאב צחור, 'התגבשות מנהיגותה של העלייה השנייה', בתוך: מרדכי נאור (עורך), העלייה השנייה, 1903-1914, ירושלים תשמ"ה, עמ' 30; יעקב גולדשטיין, חבורת הרועים, רעיון 'כיבוש המרעה' בעלייה השנייה (1907-1917) ומימוש, תל-אביב תשנ"ד, עמ' 31; אביבה אופז, 'ישראל גלעדי', בתוך: צחור, אישים, עמ' 134-137; ישראל ברטל, 'אלכסנדר זייד', בתוך: שם, עמ' 168-169. הנ"ל, 'קוזק וברווי: עולם הדימויים הלאומי החדש', בתוך: ברטל, העלייה השנייה, עמ' 482-493.

139 מאיר יערי, 'שליבים בתולדות השומר הצעיר' (חדרה 1940), בתוך: אליהו שדמי (עורך), קורות, תעיות, השפעות, מקורות לחקר תולדות השומר הצעיר, 4, גבעת חביבה 1986, (להלן: יערי, 1940), עמ' 12.

האל-שבטית, העתידית, שגרעינה היוצר, היוזם, המבצע, המתיישב הוא גברי וחד-מיני; ולכן, כך אמור להיות גם כינונה של הקבוצה-העדה' העברית החדשה. ההצלחה בכללה בביצוע המטלות החשובות בקהילה החדשה בארץ, קשורה הייתה בתודעתו של מאיר יערי, כמו אצל סביבתו החברתית, במושג הגבריות. כאשר תיאר יערי את מצבם, לכאורה, החלש או הקשה של חניכי 'השומר הצעיר' בארץ הוא כתב כי 'כל... המשימות הוטלו עלינו בבת אחת ומצאו אותנו בלתי מוכנים, לא חזקים, לא ריאליים ולא גבריים די הצורך'.¹⁴⁰ 'הקבוצה קימת כבר עתה... עלינו להעביר ולשתול אותה במיתאר גברי יותר, על מנת שתשמש לנו מופת ויחידה מישקית, על מנת שהיא – ולא המשפחה – תהיה למוקד העשייה האמיתית'.¹⁴¹

יערי ביטא דעות רווחות בסביבתו החברתית-הרעיונית היהודית והכללית, אשר תופסות את האישה כשומרת קנאית על ערכי חברה פרטיקולריים, פרטניים, חלקיים, וכמשוייכת בעצם מהותה למעגלי גרעין המשפחה, הלאום, או אדמת הלאום, לעומת תפיסת הגבר ככללי, אוניברסאלי, המסוגל לשתפנות כולית משום רב-אנפניותו המובנית. כמושפע וכמפנים את רעיונותיהם של פרידריך ניטשה¹⁴² ואוטו ויינינגר אשר ביטא בנחרצות יתרה את הדעות המקובלות על 'האשה' בחוגים רחבים עד זמנו,¹⁴³ קבע יערי כי 'הנשים אינן בשלות לקומונה'. יערי שאל את עצמו ואת חבריו:

השומר חש עצמו מבולבל. הוא הסתכל בנשים מנקודת הראות של ויינינגר, ואולם משהו התקומם בו כנגד השלילה [כנגד האשה]. כלום נערחנו תוכל לחצות את גבולות העדר האונים הטבעי שלה ולהשתחרר?... מן היומיום הכיר את הנערה. היא לבלבה כפרח המחכה להפריה, שותקת וחולמת במבוש, או זו הסובלת מתוך הקרע הפנימי, המתחבטת בתוך תחושת האין-אונים המשכנע. והנה לפתע היא עולה כפורחת בהתגלות בלתי צפויה... אם תנשא אפוא תבגוד בקבוצה ותציע לעצמה משכב דודים משפחתי. היא תקנא לילדיה בעקשנות של חיה. וכדי להבטיח גורלם לא תברור באמצעים. תחנך ילדיה בהיסטריה מסוימת. תחדש את הקנין הפרטי, תעודד את התחרות לפרנסה טובה יותר ולסטאטוס. כל עמק הבכא [של חיי הגלות] יקום לתחייה... היא

140 יערי, נספח יא, עמ' 375; ראו גם: ג'ורג' ל' מוסה, הנופלים בקרב, תל-אביב תשנ"ד, עמ' 38, 58, 72.
 141 יערי, נספח ח, עמ' 362; ראו גם: עובד, תשמ"ו, עמ' 213-217.
 142 עיינו: פרידריך ניטשה, 'כה אמר סרתוסטרא', בתוך: דוד פרישמן, תרגומים, תל-אביב 1954, עמ' 131: 'הנקל לי להאמין את האמונה הישנה, כי איש בתוך הירח, מהאמין באשה'.
 143 עיינו: אוטו ויינינגר, מין ואופי [Geschlecht und Charakter], תל-אביב תשי"ד, עמ' 163, 400, 410. עיינו, בדומה: יערי, פרקי חיים, עמ' 37.

תנפץ את הקומונה, תנהה אחר המשפחה הפיליסטרית [הבורגנית, השיטחית והמסורתית], תשוב לחינוך בבית ולשבי רוחני.¹⁴⁴

על רקע תפיסה רווחת זו, נכתבה, באותו זמן ומקום, רשימתה של יהודית (יולקה) דרור. גם היא שואלת את עצמה שאלות רבות; ולמעשה, עמדתה היא כפולה. מחד, היא מזדהה עם סדר היום הערכי הייחודי, שהונחל בתנועת הנוער 'השומר הצעיר' לכולם, ומאידך, מתמודדת עם מערכת הציפיות המסורתיות אשר שרירות וקיימות ובמעטה מודרני-ויינינגרי בתודעתם של חבריה 'השומרים'. 'האם אני עובדת כראוי? הצריכים לעבוד ככה? ומדוע אינני לומדת כלום? ואם ברצוני להגשים בי את האשה היוצרת ערכים, ממשיים, קימים ולא רק עוזרת ביצירתם או נעשית כלי-קבול להם – מה יהיה עם האשה היולדת שבי?'¹⁴⁵ לעומת יערי, כתב גם בנימין דרור, אישה של יהודית:

אבל לקויים נהיה כל זמן שהאשה, אתה יחיה הפרט את חלק חייו היותר חשובים – הארוטיים והמיניים. תשאר בפנה נדחת וערכה יהא כאפס בחיי העדה. העזה היא, שאינה נכנסת אפילו בגדר המחשבה הרגילה, להעמיד שאיפה זו במרכז חייו וקהליתו, שתשמש סביבה נאותה להתגשמות השאיפה היסודית הזאת. דעתי היא, כי בזה נקודת הפכוד של כל מפעל חיינו.¹⁴⁶

הנה כי כן, שאלת מקומה של האישה בקבוצה החלוצית המתיישבת בארץ, ובפרט בקבוצה 'השומרית', הייתה אכן נושא שנוי במחלוקת בעיני 'שומרים' רבים, ואף בתודעתן של חניכות התנועה עצמן;¹⁴⁷ ועם זה, בעיני רבים, שאלה מרכזית שתשפיע על

144 יערי, נספח יא, עמ' 399-400; עיינו: מאיר יערי, 'אנחנו בארץ' (מאמר שיועד לקובץ קהילתנו), אצל מיניץ, תשנ"ה, עמ' 412-413; יערי, פרקי חיים, עמ' 63-64; ראו גם: בליהר, הארוטיקה, עמ' 44.

145 יהודית, קהילתנו, עמ' 101; השווה התלבטותה לתיאור אופייני בן הזמן דמות של אשה, שכביכול, כל כולה ניזונה מעולמו הרוחני של הגבר, אשר נכתב והתפרסם באותו זמן, ונקרא על ידי חניכי 'השומר הצעיר' בארץ: אליעזר שטיינמאן, 'סחור, סחור', התקופה, א (טבת-אדר תרע"ח), עמ' 203: 'הדמות הנהדרה של האשה העברית זקופת-הקומה ויפת התואר המסורה לעם ישראל ולבעלה הלאומי הנלהב, המדברת בהתלהבות קדושה על עם ישראל, בניו סופריו וגורלו, ושמבטיה מכוונים כלפי המזרח, ארץ האבות'.

146 דרור, קבוצתנו, עמ' 23; עיינו גם: יהודה יערי, כאור יהל, עמ' 147-152; יערי, 1940, עמ' 12; נתן שחם, ההר והבית, תל-אביב תשמ"ה, עמ' 11; בנימין דרור, 'הקיבוץ מבחינתי (לקראת סיום העשור החמישי)', הדים, 93 (אוגוסט 1970), עמ' 126: 'מעמדה של האישה בקיבוץ נותן מקום להרגשת אי-נחת. כאן הוכחה ניצחת באיזו מידה רחוקים אנחנו עדיין מהגשמת ערכים שהיו בראש שאיפותינו עם הצעדים הראשונים בקיבוץ'.

147 עיינו, למשל: [חסר שם המחבר], השומר, 10/2, וינה, בתוך: אלי שדמי (עורך), שלוש ועידות והעליה הגדולה 1918-1921, מקורות לחקר תולדות השומר הצעיר, 2, גבעת חביבה 1984 (להלן:

פרצופה המוסרי, התרבותי והחברתי של החברה היהודית החדשה הנבנית בארץ ישראל.¹⁴⁸ מכל מקום, הן בקבוצות חניכי 'השומר הצעיר' הארעיות כמו בביתניה עלית וגדוד 'שומריה',¹⁴⁹ והן בקבוצים הממשיכים, כמו למשל, בקיבוץ ב' (משמר-העמק), וכן על-פי משקיפים בעלי עניין כעדה מימון,¹⁵⁰ דווח כי מימוש השויון המגדרי נכשל בינתיים.

יתר על כן, ייתכן כי דווקא בארץ קיבלה סוגיית 'האשה' חשיבות חדשה ושלא בטובתה. התנאים החדשים והקשים גרמו לאנשי 'השומר הצעיר', כמו לסביבתם החברתית-הרעיונית, לצמצום הדרגתי של האמונה בכוחו של עולם המחשבות ו'האידאות', ולהתחזקות מעמדם של החומרי ו'הריאלי'. במישור הנפשי-החברתי הייתה עמדתם החדשה של רבים מאנשי 'השומר הצעיר' לאחר פרק זמן ראשון בארץ, כי כעת תש כוחם של הערכים התאורטיים, הרוחניים, שהפכו בפיהם לערכים 'האילווריים', האשלייתיים, למול כוחה וממשותם של רגשות ותחושות ברורים, כמו 'האהבה' הבין-אישית;¹⁵¹ ואמנם, גם הבירור הזה נעשה עדיין במסגרת החיפוש אחר 'נוסחה' נפשית לשינוי כולל של האדם, שהוא חיפוש פילוסופי או פסיכו-פילוסופי ביסודו. אבל, דחיקתו שלכאורה של המופשט והעדפתם 'הארצישראלית' של המוחש הממשי, עלתה

-
- שדמי, שלוש), עמ' 15-16. אליעזר ריגר, 'אחרי כנסיתנו', השומר, טבת תרע"ט, שם, עמ' 26-23. מאיר יערי, 'סמלים תלושים', בתוך: אלי שדמי (עורך), אל עיקר-חי-וקיים 1920-1920, מקורות לחקר תולדות השומר הצעיר, 1, גבעת חביבה 1984 (להלן: יערי, סמלים), עמ' 65. ראו: שדמי, 'הקדמה', בתוך: שדמי, שלוש, עמ' 3; זאב צחור, חזן תנועת חיים, השומר הצעיר, הקיבוץ הארצי, מפ"ם, ירושלים תשנ"ז, עמ' 96-97; לם, תשנ"ח, עמ' 127-128.
- 148 על מעמד האישה בקרב פועלי העלייה השלישית, עיינו: עדה פישמן, 'לקראת ועידת הפועלות', הפועל הצעיר, 10-11, י' טבת תרפ"א, 17.12.1920, עמ' 15-16. עדה (פישמן), 'מועידת הפועלות', הפועל הצעיר, 23, כ"ט אדר ב' תרפ"א, 8.4.1921, עמ' 11-13; עדה מימון, תנועת הפועלות בארץ-ישראל (תרס"ד-תרפ"ט), תל-אביב תרפ"ט, עמ' 83-85; יעקב פרידמן, 'שנה ביבנאל', בתוך: יהודה ארז, ספר העלייה, עמ' 678; צור, תשנ"ה, עמ' 239; ראו למשל: רוזנשטיין, תנועת הפועלים, עמ' 399-403; יוסף שפר וליונל טייגר, 'נשים בקיבוץ', הקיבוץ, 5 (תשל"ז), עמ' 13-32; סילביה פוגל-ביז'אווי, 'אמהות ומהפכה, המקרה של נשים בקיבוץ (1910-1948)', שורשים, קובץ ו (תשנ"א), עמ' 143-162; אלבוים-דרור, תשנ"ג, כרך א, עמ' 183-193; משה ליסק, 'עלייה, קליטה ובנין בארץ-ישראל בשנות העשרים (1918-1930)', בתוך: הנ"ל (עורך), תולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל מאז העלייה הראשונה, תקופת המנדט הבריטי, כרך ב, ירושלים תשנ"ה, עמ' 275-277, וביבליוגרפיה שם; אביבה אופז, 'שאלת האישה' וקולן של נשים בחברה החלוצית לאור הקובץ "קהליתנו", קתדרה, 95 (ניסן תש"ס), עמ' 101-118.
- 149 עיינו: דרור, קבוצתנו, עמ' 22.
- 150 עיינו: עדה מימון (פישמן), 'שאלת החברה ב"החלוץ"', מאסף לתנועת 'החלוץ', ורשה 1930, עמ' 75.
- 151 עיינו, למשל: ויינטרוב, נוער, עמ' 18-19.

בקנה אחד עם הגברת התעניינות ב'האשה', שנתפסה בעיקר כמספקת את הממד הרגשי והחייתי של האדם.¹⁵²

המעבר מאורח החיים בחוץ לארץ לחיי קבוצת העבודה בארץ היה קשה לרבים מאנשי 'השומר הצעיר' הראשונים בארץ. אורח החיים המפרך הפריע או אף שיתק, למעשה, את הפעילות התרבותית הערה שלעבר, את היחסים הבין-אישיים ואת ההתעניינות ההדדית. הם חשו שלא נשאר מרווח זמן למחשבה, להרהורים, אשר חניכי 'השומר הצעיר' היו אמונים עליהם, ואשר שימשו, במידה רבה, כמנוף לעלייתם לארץ ולכינון החיים בה. 'השומרים', כקבוצות פועלים אחרות, היו נתונים בשטף של עבודה, שהייתה מלווה באווירה נפשית כבדה. התקנה למצב תהיה, לדעתם, בהקמתה של 'המושבה'-הישוב-הקיבוץ 'השומרי' המיוחד. על כך, כתב מאיר יערי לחבריו:

הוברר לנו שאמנם מרכז יישובי שומרי הוא מטרת כולנו;... השומרים בזמן הראשון נלחמים בפחי-נפש, בעד מזיגת חייהם הפנימיים עם העבודה הקשה. היום, מצליח [כך] ומתוך נפתולי נפש נוצר טיפוס שומרי חדש. לאותו הטיפוס אנחנו שואפים. אנחנו מאמינים בזה שהתנועה בחוץ לארץ הכשירה אותנו לזה. שאיננו יכולים להסתפק בקשרים שטחיים, נאמר מפלגתיים, וברור לנו שנברא שיתוף מקיף בצורת החיים בריכוז האנשים יישובי [כך], בשאיפה חברתית מיוחדת.¹⁵³

באותן שנים, לא הייתה משנתם של קרל מרקס ופרידריך אנגלס, שכללה את 'המטריליזם ההסטורי',¹⁵⁴ יותר מאחד הפריטים בארון הספרים 'השומרי';¹⁵⁵ הם סברו שתודעת האנשים היא הקובעת את הווייתם החברתית, לפחות מבחינת תפיסת עולמם העצמית.¹⁵⁶ וכן, סברו אז כי

הסתירה שבסוציאליזמוס היא הסתירה הנושנה שבכל דת ודת. בדת: מצד אחד "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שמכריזין עליו

152 עיינו: דרור, קבוצתנו, עמ' 22; השוו: נתן ביסטריצקי (אגמון), 'ספר האדמה (ירושלים – מאת סלמה לגרליף...)', הפועל הצעיר, 13, כ"ו טבת תרפ"א, 7.1.1921, עמ' 15; יערי, סמלים, עמ' 65.
153 יערי, נספח ט, עמ' 364; עיינו גם: דרור, קבוצתנו, עמ' 20-21.
154 עיינו: הורוביץ, תנועת הנוער, עמ' 8-11.
155 עיינו למשל: הורוביץ, עמדתנו, עמ' 116-121; הורוביץ, האתמול שלי, עמ' 76-77; יערי, נספח ח, עמ' 361; אברהם יסעור, ראיון עם מאיר יערי על אנארכיזם, סוציאליזם וקיבוץ, בתוך: אלי שדמי (עורך), קורות, תעיות, השפעות, מקורות לחקר תולדות השומר הצעיר, 4, גבעת חביבה 1986 (להלן: יערי, ראיון), עמ' 27-37.
156 בניגוד לדעתו של קרל מרקס כי 'הווייתם החברתית [של בני האדם] היא הקובעת את תודעתם'. קרל מרקס, 'לביקורת הכלכלה המדינית' (1859), בתוך: קרל מרקס, פרידריך אנגלס, כתבים נבחרים, כרך ב, מרחביה 1955, עמ' 253.

מלמעלה"¹⁵⁷ – מצד שני חפש הבחירה ואקטיבזמוס מוסרי; [ובדומה] בסוציאליזמוס: [מצד אחד] הפרוצס הטבעי – [ומצד שני] ותנועת פועלים מהפכנית. הבולשביות [המפלגה הקומוניסטית הבולשביקית שתפסה את השלטון ברוסיה] – הבטוי האחרון לסתירה זו, אשר קבלה בא"י [בארץ-ישראל, בארגוני הקומוניסטים] כמעט צורות של גרוטסקה.¹⁵⁸

ראשוני 'השומר הצעיר' בארץ שחברו יחדיו לקיבוצי 'השומר הצעיר' המתיעדים להתיישבות 'חלוצית', רצו להמשיך בישובים הייחודיים שיקימו את חיי הקן 'השומרי' בחוץ לארץ; ובכך, להגשים את רעיונות 'העדה' 'השומרית' או 'המושבה' 'השומרית'.¹⁵⁹ כמושפעים מהוגים סוציאליסטים בני הזמן, למשל, מפטר קרופוטקין,¹⁶⁰ ומגוסטב לנדאואר,¹⁶¹ ובדומה להלך מחשבה בקצת מציבור הפועלים,¹⁶² רצו אנשי 'השומר הצעיר' בקבוצות-'עדות' 'אנרכיות' ו'אורגניות', שתחינה 'חיים שלמים', ואשר 'תשחרנה את נשמת האדם' החבר בה מחוללי החברה המודרנית.¹⁶³ הם סברו כי 'העדות מתחברות על יסוד הסכם מתוך נגיעה לשיתוף, בהשארין חופש וכיוון לכל יחידה חברתית, אם היא זקוקה לכך. העדות אינן סובלות שלטון, הן בונות להן רקמה אנרכית בהתחברותן החופשית';¹⁶⁴ דהיינו, הם רצו ב'עדות' אל-מדינתיות, אנרכיסטיות, ללא היררכיה ברורה ומחייבת, אשר תתנהלנה מכוח האמונה בערכים משותפים, הכריזמה של מנהיגיה ורוח ההתנדבות וההתמסרות של חבריה.

הם סברו כי 'לנו משמשים בתור יסוד האקטיביות של הפרט סגנון החיים המיוחד. אי אפשר לנו לקבל את הארגון המכני, הצבאי' שאפיין אז לדעת רבים מהם את 'גודד העבודה ע"ש יוסף טרומפלדור'; 'לא רק בשל טעמים פרינציפיוניים [עקרוניים] אלא גם מטעמים כלכליים. נחוץ איזה תכן-פוליטי או דתי. בשבילנו העקר – העומק ולא

157 תלמוד בבלי, מסכת חולין, דף ז, ע"ב.

158 הורוביץ, עמדתנו, עמ' 118.

159 עיינו: דוד הורוביץ, 'מושבה שומרית', השומר, א' אלול תרע"ט, ספטמבר 1919 (לבוך-ורשה) בתוך: שדמי, שלוש, עמ' 48-50; ראו: מרגלית, תשמ"ה, עמ' 43-47; מינץ, תשנ"ה, עמ' 148-163.

160 עיינו: פטר קרופוטקין, [ללא כותרת], קונטרס, מח (ג' אלול תר"פ), עמ' 6-10.

161 עיינו: גוסטב לנדאואר, 'דרך התבדלות - אל החברותה, הישוב השיתופי', בתוך: אברהם יסעור (עורך), כתבים ומכתבים, תל-אביב 1982.

162 עיינו למשל: נתן חפשי, 'המכניות והיצירה החפשית' (כפר נהלל), הפועל הצעיר, 13, ה' שבט תרפ"ב, 3.2.1922, עמ' 14-15.

163 עיינו: יערי, נספח יא, עמ' 395-396; שוהם, יומן, עמ' 177-180; ראו: מרגלית, תשמ"ה, עמ' 35.

164 מאיר יערי, 'מתוך התסיסה' (ביתניה עילית), הפועל הצעיר, 15-16, י"ט שבט תרפ"א, 28.1.1921 (להלן: יערי, מתוך התסיסה), עמ' 14; על מאיר יערי בעניין זה, עיינו: גרשם שלום, מברלין לירושלים, תל-אביב 1981, עמ' 178-179.

הרוחב'.¹⁶⁵ הם סברו כי 'הכנסיות הדתיות, הקבוצים הלאומיים השוביניסטיים והמפלגות המודרניות – הם, הם הבוראים מחיצות בין האדם ונפשו הוא, בין האדם וחברו ובין קבוץ וקבוץ. מפריעים הם לאנשים להתייחס יחס ישר ובלתי-אמצעי אל הופעות החיים ואנשים. אוסרים את האדם בדוגמות מתאבנות, בנוסחאות מתרוקנות ומטרות איגואיסטיות'. האדם בסדר חברתי נלוז שכזה 'ככול הוא ע"י [על ידי] דוגמות מפלגתיות. יחסו אל העולם אינו הקו [ה]ישר: הנפש – העולם, כי אם בקו עקום: הנפש – המפלגה – העולם. מה תספרו על החפש החיצוני – חברתי, אם האדם אינו חפשי אצל עצמו'.¹⁶⁶

אכן, היו בהם באנשי 'השומר הצעיר' הראשונים בארץ, דעות שונות ומתרוצצות; אך יסוד מוסד בתפיסת עולמם, היה אי-הרצון להיתפס 'למפלגתיות', או להצטרף לאחת ממפלגות הפועלים הקיימות,¹⁶⁷ כפי 'השבועה שנשבענו על קברו של הרצל בוינה, שלעולם לא נהיה מפלגה ולא נתקשר שום מפלגה'.¹⁶⁸ ובדומה להגותו החברתית-הכלכלית של הרצל,¹⁶⁹ הם חפצו שלא 'לשאוף לטרוקטורה חברתית המאורגנת מכוח המדינה, שהופכת את הפרט לממוצע, לתלוי ולבלתי עצמאי'.¹⁷⁰ הם יחלו אפוא בשלהי תקופת העלייה השלישית, ל'בטול המפלגות', לפחות בקרב ציבור הפועלים הארצישראלי.¹⁷¹

תפיסת עולם עקבית ובנויה על תלפיות הגות בת-הזמן זו, מסבירה אפוא מדוע וכיצד הייתה מגמה אל-פוליטית מובהקת רווחת בקרב אנשי 'השומר הצעיר' בשנים הראשונות בארץ, במידה רבה, עד הקמת 'הקיבוץ הארצי – השומר הצעיר' בשנת תרפ"ז 1927; ולמעשה, עד מאורעות תרפ"ט 1929;¹⁷² בדומה אולי, למגמות א-פוליטיות מוצהרות שרווחו בקרב ציבור הפועלים בראשית ימיהם בארץ לפני המלחמה הגדולה.¹⁷³

165 דוד הורוביץ, 'פרטיכל מועצת הגדוד הששית בתל-יוסף', מחיינו, לא (ה' אב תרפ"ב), עמ' 390. וכן עיינו: הורוביץ, עמדנו, עמ' 121.

166 מיכאל אסף, 'מהרהורי' (גן-שמואל, ד' ניסן תרפ"א), הפועל הצעיר, 24-25, י"ד ניסן תרפ"א, 22.4.1921, עמ' 14; עיינו גם: הורוביץ, תנועת הנוער, עמ' 10.

167 עיינו: בן-יוסף, שמריה, הפועל, עמ' 13.

168 שולמית חיות, 'יומן תל-אביב 10.10.1920', בתוך: יהודה ארז, ספר העלייה, עמ' 230.

169 ראו: אורי זילברשייד, 'חזונו החברתי-כלכלי של הרצל', עיונים בתקומת ישראל, כרך 10 (תש"ס), עמ' 614-640.

170 יערי, נספח ח, עמ' 361; עיינו: יערי, מתוך התסיסה, עמ' 14; ראו: אלקנה מרגלית, 'בין השומר הצעיר' ל"אחדות העבודה" בארץ, אסופות, קבצים לתולדות תנועת העבודה בישראל, 13, אוקטובר 1969, עמ' 32.

171 עיינו: דוד הורוביץ, 'לקראת הועידה', הפועל הצעיר, 1, ה' חשון תרפ"ג, 27.10.1922, עמ' 7-9.

172 עיינו: יערי, תשל"ב, עמ' 149; דוב שטוק (סדן), 'קוים' (וארשה 1930), מאסף לתנועת החלוץ, בתוך: יהודה ארז, ספר העלייה, עמ' 15; הורוביץ, האתמול שלי, עמ' 141; ויינטרוב, דור, עמ' 6; ראו: משה ברסלבסקי, תנועת הפועלים הארץ-ישראלית קורות ומקורות, תל-אביב תשט"ו, עמ' 194; מנחם שדמי, 'ייסוד הקב"א', מאסף, ט (אוגוסט 1977), עמ' 209, והערה 30 שם; צבי לביא, השומר הצעיר – הקיבוץ הארצי ובעית העבודה הערבית במשק היהודי 1926-1936, עבודת גמר,

אמנם, כאשר נתנו דעתם על מצבם ועתידם של ציבור הפועלים העבריים, 'החלוצים', העולים 'החדשים' ו'הישנים' בארץ, רצו אנשי 'השומר הצעיר' לפעול למען התאגדות פועלית ארצישראלית. מוקדיה ותכליותיה של התאגדות-הסתדרות זו יהיו, על-פי תפיסתם, יצירת התרבות העברית החדשה, וחיי עבודה, שיש בהם משמעות מעבר לתמורה החומרית בלבד או חוקי השוק. הם תמכו אפוא בהקמת 'הסתדרות-עובדים כבירה ומוצקה, שתוכל פעם – בעתיד קרוב או רחוק – לקחת בידה את המפעל של ישוב הארץ'. וטענו כי 'ולא מקרה הוא שחלק גדול מבני העלייה השלישית לא נספח לשום מפלגה. לא האדישות היא הסבה לכך, דומני, אלא שלילת המפלגה, בתור צורת התחברות בתנועת העובדים בארץ'.¹⁷⁴

אם כן, 'תיקון העולם' החברתי, לדעתם של אנשי 'השומר הצעיר' בשנים ראשונות בארץ, צריך לעשות על ידם, מסיבות שונות ומגוונות, בדרכים אנרכיסטיות ואל-פוליטיות דווקא.¹⁷⁵ ואף על זאת ועם זאת, היה בדעת מנהיגיהם לפעול להקמת 'מועצה ראשית', שתהיה מעין ארגון גג של כל קבוצות חניכי 'השומר הצעיר' בארץ.¹⁷⁶ ארגון זה שאמור היה להיות 'תנועה חופשית' [ולא מפלגתית], 'יוציא קובץ ספרותי אי-רשמי... [אשר] מקיף את כל תנועת הצעירים ואותם הכוחות בארץ ישראל שיכולים באופן מקורי להתייחס לתנועת הצעירים';¹⁷⁷ הוא קובץ קהליתנו, שיצא לאור באביב תרפ"ב 1922.

אנשי 'השומר הצעיר' הראשונים בארץ היו מלאי געגוע ודחף לבנין חברה חדשה טובה וצודקת יותר; חברה יהודית לאומית, שאורחותיה העצמיים יהיו מענה ופתרון לעם ישראל בתחילת המאה העשרים. הם היו מלאי מחשבות, רגשות והצעות לתיקון העולם, אשר נפגשו במציאות ארץ-ישראלית פוליטית, חברתית, כלכלית ואנושית ממאנת, מתנכרת וקשת יום. המפגש הביא לשינויים, הגמשה והתפתחות בתודעתם העצמית של אנשי 'השומר הצעיר', להצעות חדשות, אבל, גם לשברים וקרעים. כל אלה הובילים במרוצת השנים הבאות לפתרונות שונים ומגוונים.

אוניברסיטת תל-אביב, תש"ס, עמ' 7-14; אברהם איתי, קורות השומר הצעיר בס.ס.ר. נוער צופי חלוצי – נצ"ח, ירושלים תשמ"א, עמ' 67; מרון, תשמ"ג, עמ' 110; אדם דורון, מפלגת העבודה הישראלית, בית-ברל תשל"ג, עמ' 60-61; שפירא, תשמ"ח, עמ' 23-59, 182-183. הנרי ניר, הקיבוץ והחברה, 1923-1933, ירושלים תשמ"ד, עמ' 40-41, 144-147; דוד זית, חלוצים במבוך הפוליטי, התנועה הקיבוצית 1927-1948, ירושלים תשנ"ג, עמ' 17.

173 ראו: זאב צחור, 'צמיחת הזרמים הפוליטיים ואירגוני הפועלים', בתוך: ברטל, העלייה השנייה, עמ' 227-234.

174 הורוביץ, עמדתנו, עמ' 121.

175 עיינו: רפפורט לבור, עמ' 187; שוהם, יומן, עמ' 180-181; יערי, ראיון, עמ' 27-29; ראו: מוקי צור (מבואות והארות), קהליתנו, קובץ תרפ"ב, הגות, לבטים ומאוי חלוצים, ירושלים תשמ"ח, עמ' 9.

176 עיינו: דוד הורוביץ ומאיר יערי, 'מודעה', הפועל הצעיר, 8, ט"ו כסלו תרפ"א, 26.11.1920, עמ' 20.

177 יערי, נספח ט, עמ' 364-365.